

Tartu Ülikool
Usuteaduskond

Jan Margen Vau

Nõukogudeaegne noorterühmitus Käbike

Bakalaureusetöö

Juhendaja *dr. theol.* Lea Altnurme

Tartu 2021

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Ajastu kontekst.....	7
1.1. Haridus.....	7
1.2. Repressioonid.....	9
1.3. Alternatiivne olustik.....	10
1.4. Idastumine ja uus vaimsus.....	11
1.5. Hipid.....	13
2. Käbikese lugu.....	16
2.1. Esimesed alged.....	16
2.2. Eeskujud.....	17
2.3. Asutamisõhtu.....	19
2.4. Uued liikmed.....	20
2.5. Dokumenteerimine.....	22
2.6. Üritused.....	24
2.7. Huvid.....	27
2.8. Kirjandus.....	29
2.9. Külalisesinejad.....	31
2.10. Harri Haameri külastamine.....	33
2.11. Ram Tammi külastamine.....	34
2.12. Teised ringkonnad.....	36
2.13. Kehtiva korra vastane?.....	38
2.14. Kokkupuuted KGBga.....	39
2.15. Käbikese lõpp.....	40
3. Käbikese mõtestamine.....	42
Kokkuvõte.....	48
Kasutatud materjalid.....	51
<i>Summary</i>	54
Lisad.....	57
Loend.....	57

Sissejuhatus

Oli aasta 1977, veebruarikuu. Eesti kuulus Nõukogude Liidu koosseisu. Tallinna vanalinna korteris oli kogunenud neli sõpra. Keskkool oli neil läbi ja kõik teed olid justkui valla. Ometi see päris nii ei olnud – nõukogudeaegne haridussüsteem oli ideoloogiliselt kaldu, mõnest teemast ei räägitud ühiskonnas üldse ning süsteemist väljapoole mõtlemine oli keelatud. Noorte jaoks olid Nõukogude maailmavaate kitsad raamid rusuvad. Nad ihkasid rohkemat. Nende sooviks oli end tõeliselt harida. Kellelgi välgatas mõte – sealsamas loodi rühmitus, mis pidi teenima noorte enese arendamise huvi. Eesmärgiks oli üheskoos maailma avardada, ise uurida ja teistega teadmisi jagada. Millega täpselt nad tegelema hakkasid, selgus ajaga. Igapäevaste huvidest pidi arenema ka rühmituse suund ja teemakäsitus, arvasid nad. Trükkimasinal kirjutati valmis põhikiri ja asutamislepingule pandi allkirjad. Nimeks sai Kābīke*.

Kāesoleva uurimuse keskmes on nõukogudeaegne noorterühmitus Kābīke, mis tegutses aastatel 1977–1980 Tallinnas. Tegemist oli noorte initsiatiivil loodud mitteformaalse seltsiga, mille peamine ajend oli enese arendamise soov. Rühmitus pidi aitama selle liikmetel toime tulla ajastut iseloomustava maailmavaateline defitsiidiga, mille tingis tugevalt ideoloogiline riigikord. Esialgselt defineerimata laiaast kultuurihuvist kasvas üsna pea välja rühmituse selgem suunitlus, milleks said Ida† usunditega seonduvad teemad. Peamiselt korraldati ettekandeõhtuid, kus Kābīkese liikmed jagasid teadmisi ettevalmistatud loengu vormis. Lisaks kutsuti esinejaid väljastpoolt rühmitust ning käidi huvipakkuvatel isikutel külas. Vāhesel määral tegeleti ka Ida usundeid ja vaimsust puudutava materjali tõlkimise ja paljundamisega.

Töö peamine eesmärk on Kābīkese loo talletamine – anda ülevaade selle tekkimisest, tegevusest, huvidest ja lõpust. Peale selle uurin, kuidas peegeldab Kābīke ajastu konteksti ja arutlen rühmituse võimalike mõtestamisviiside üle. Selleks kirjeldan lühidalt nõukogudeaegset ideoloogilist survet ja võrdlen rühmitust toonaste alternatiivset olustikku iseloomustavate nähtustega, nagu idastumine, uus vaimsus ja hipid. Lāhtuvalt esmasest kokkupuutest liikmete

---

* Liikmete poolt mujal mainitud kui ka *Kābīkene*, „*Kābīkene*” ja „*KĀBIKENE*”.

† Ida ehk orient ehk regioon, mis hõlmab Lāhis-Ida, Kesk-Aasiat ja Kaug-Ida.

mälestustega, tekkis mul algne ettekujutus rühmitusest, millest omakorda kujunesid käesoleva töö uurimisküsimused:

Kuidas Kābīke tekkis? Mis oli selle ajendiks?

Kuidas oli Kābīkese tegevus organiseeritud?

Millised olid noorte huvid? Mis teemadega Kābīke tegeles?

Mil viisil oli Kābīke kehtiva korra vastane?

Kuidas Kābīkese tegevus lõpetati?

Kuidas mõtestada Kābīkest teiste sarnaste nähtuste valguses?

Tegemist on kvalitatiivse uuringuga, mis järgib suulise ajaloo (*oral history*) meetodit, mille peamine vahend teabe hankimisel on intervjuu. Arvestades suulise pärimuse rolli inimkonna kujunemisloos, on sisuliselt tegemist iidse meetodiga, mis on alates 20. sajandi teisest poolest taas populaarsust ja tunnustust kogunud (Karjahärm 2010: 217). See on suletud ühiskondade uurimisel olulise tähtsusega, arvestades säilinud dokumentide nõrka usaldusväärsust ideoloogilise kallutatuse valguses (*ibid.*: 218). Laias laastus on meetodist kasu igasuguste teemade puhul, millel puuduvad kirjalikud allikad. Suulise ajaloo rakendamise kaudu saab intervjuust endast ajalooline allikas (Oral History Association'i koduleht 2021). Olulised puudused, millega tuleb arvestada, on aga inimese mälu piirid ja subjektiivsus.

Suulise ajaloo meetodi rakendamine on põhjendatud, kuna vähene kirjalik materjal ei anna nii hõlmavat ülevaadet rühmitusest kui asjaosaliste mälestused. Töös esitatud Kābīkese lugu põhineb kuuel poolstruktureeritud intervjuul, mis on läbi viidud rühmituse aktiivsemate liikmetega. Esimesest intervjuust selgus peaaegu täielik liikmetering ning edasi kasvas valim lumepallimeetodil – osalejad viitasid teistele liikmetele, kes nende arvates olid rühmituses tegusad ja võisid suure tõenäosusega palju mäletada. Kuigi intervjuud on tehtud eraldi, võtsid mõned osalenud teistega ühendust ning täpsustasid mõningaid asjaolusid hiljem veel üle. Lisaks intervjuudele on Kābīkese loo kaardistamisel kasutatud osalejate alles olevaid materjale, nagu rühmituse koguteos, märkmed, kirjad ja fotod. Arhiivides Kābīkese kohta kirjeid ei leidu.

Intervjuusid alustasin alati nõusoleku küsimisega, kas osalejad on päri vestluse salvestamisega. Lisaks allkirjastasid nad uurimuses osalemise kinnituseks informeeritud nõusoleku vormi (vt lisa 1). Selles andsid nad nõusoleku jagatud informatsiooni kasutamiseks käesolevas töös. Samuti märkisid nad, mil viisil soovivad uurimuses esineda – täisnimega, eesnimega või anonüümselt. Viimast keegi ei valinud, ent kuna mõned eelistasid eesnime kasutamist, otsustasin töös läbivalt viidata osalejatele eesnimega. Jagatud käsikirjalise materjali, kirjade ja fotode kasutamiseks sain samuti nõusoleku. Delikaatsete teemade puhul täpsustasin asjaolud osalejatega üle, et töös ei kajastuks infot, mida nad ei soovi avaldada.

Uurimiskava koostamisel oli abiks õpik „Uri ja kirjuta“ (Hirsijärvi *et al.* 2005), mille järgi iseloomustab kvalitatiivset uuringut paindlikkus. See tähendab, et uurimiskava kujuneb töö käigus samaaegselt uuritava teema lahti hargnemisega (*ibid.*: 155). Käesolev uurimus kulges samuti nii – täpsemad uurimisküsimused ja töö ülesehitus selgusid intervjuude läbiviimise käigus. Mälestuste ülestähendamise tulemusel kasvas ettekujutus Kābikese rühmitusest ning seeläbi võtsid vormi ka uurimuse sisu ja ulatus. Algne intervjuukava (vt lisa 2) põhineb esimesel vabas vormis toimunud vestlusel, mis oli esmane kokkupuude uurimisteenaga. Peale kirjandusallikatega tutvumist ja ülejäänud intervjuude salvestamist, transkribeerisin kogutud mälestused ja koostasin nendest teemapõhise liigituse, mis järgis Kābikese loomuliku kujunemislugu.

Teine kasutatud õpik oli „Kvalitatiivne uurimisviis“ (Laherand 2010), mis oli toeks andmete analüüsimisel, tõlgendamisel ja järelduste tegemisel. Siin lähtusin tavapärase sisuanalüüsi põhimõtetest (*ibid.*: 290–292). Transkribeerimistest selgunud korduvaid teemasid järgides kirjeldasin Kābikese lugu ümberjutustuse vormis. Kirjutamisel arvestasin intervjuudes esitatud sündmuste loomulikku kulgu ning näitlikustasin seda liikmete enda sõnadega. Kirjandusallikatele tuginedes kirjutasin refereerivas stiilis rühmitust ümbritsevast ajastu kontekstist. Seejuures keskendusin just Kābikese looga seonduvatele nähtustele. Viimasena esitasin aruteluosas võimalikud järeldused, mis põhinevad Kābikese loo ja Nõukogude aega puudutava kirjanduse võrdlusel. Uurimistöö valmimist saatev oluline abivahend oli ka uurimispäeviku pidamine, mis aitas pidevalt arenevat teemat paremini hallata (*ibid.*: 275–277).

Kuigi Kābikesest pole varem ühtegi uurimust kirjutatud, annavad teised teaduslikud tööd head aimu rühmitust ümbritsenud ja mõjutanud nõukogudeaegsest keskkonnast. Mainimist

väärivad Lea Altnurme religioonisotsioloogiline käsitlus eestlase muutuvast religioossusest 20. sajandi teisel poolel uurimuses „Kristlusest oma usuni“ (2006), Atko Remmeli töö ateismi valdkonnas, näiteks artikkel „Religioonivastase võitluse korraldusest Nõukogude Eestis“ (2008), ning Immanuel Volkonski magistritöö pörandaaluse kristliku kirjanduse levitamisest ENSVs (2018). Samuti on tähelepanuväärne Terje Toomistu antropoloogiline uurimistöö toonaste hipide kohta, mida ilmestab tema 2017. aastal ilmunud dokumentaalfilm „Nõukogude hipid“. Lisaks eelmainitule olen kasutanud Tartu Ülikooli raamatukogus olevaid teatmikke, mälestustel põhinevaid raamatuid ning andmebaasidest leitud artikleid.

Esimene peatükk hõlmab ajastu konteksti. Selles annan ülevaate Nõukogude Liidu ideoloogilisest survest ja viisidest, kuidas see Eesti NSVs avaldus. Kirjutan propaganda rakendamisest toonases haridussüsteemis ja igapäevaelus ning peatun sellel, milliseid karistusi võis kaasa tuua ideoloogiast kõrvalekaldumine. Sealhulgas räägin täpsemalt religiooni olukorrast ENSVs. Samuti annan ülevaate alternatiivsest olustikust, mida pakkusid Ida usundite õpetused ja praktikad, uue vaimsuse teemad ning hipilik eluviis. Teine peatükk on töö kese ja keskendub Kábikese loole. See on ümberjutustus liikmete meenutustest ja järgib alapeatükkide näol rühmituse loomulikku kulgemist selle loomisest lõpuni. Kirjeldan Kábikese huvisid ja tegevust. Kolmandas peatükis esitan võimalikud mõtestamisviisid Kábikese defineerimiseks ning lõpetan töö uurimisküsimustest lähtuvate järeldustega.

Uurimuse koostamisel osutus keeruliseks Kábikese loo piiritlemine. Kuna bakalaureusetöö näol on tegemist võrdlemisi väikese mahuga, tuli kõrvale jätta paljud intervjuudes jagatud värvikad lood, et keskenduda lühida ja ülevaatliku loo kirjutamisele. Samuti valmistas teatud raskust nõukogudeaegse olustiku mõistmine, kuna mul puudub vahetu kogemus elust Nõukogude Liidus. Seda enam on töö kirjutamisest kujunenud rikastav kogemus. Laiale üldsusele seni tundmatuks jäänud Kábike on oluliseks killuks Nõukogude Eesti ajaloos, kuna rühmituse lugu ilmestab hästi toonast ideoloogilist sundolukorda, teisitimõtleamise võimalusi ja levinud Ida huvi. Sellest on möödunud üle 40 aasta, sestap on rühmituse uurimiseks viimane aeg. Toonased noored on täna üle 60 aasta vanad. Intervjuudes osalenud Kábikese liikmed on töö valmimise üle tänulikud ning rõõmsad üksteisega taaskohtumise üle, mida uurimuses osalemine kaasa on toonud.

1. Ajastu kontekst

Marksistliku müüdi sisuks oli klassivõitlus, mille käigus messaniaanlik proletariaat haarab võimu ja kaotab sotsiaalse ülekohtu, vabastades rõhutud massid eksploateerimisest, ning ehitab üles sotsialistliku ühiskonna, mis lõppeesmärgina pidi arenema kommunistlikuks paradiisiks maa peal. (Altnurme 2006: 66)

Selle ideaali tagamiseks oli Nõukogude ajal kehtestatud marksistliku ideoloogia ainuvõim, mis nõudis vaieldamatut kuuletumist kehtestatud maailmavaatele ega tolereerinud ühtki teist käsitlust. Oluliseks mõjutusvahendiks oli propaganda. Seda, mis ei olnud kehtiva korra poolt lubatud, tõrjuti. Vaenlaseks tembeldati inimgrupid ja paljud teemad keelati, mis ei olnud vastavuses marksistlik-leninliku ideoloogiaga. Levinud tunnuslause kõlas nii: „Kes ei ole meie poolt, see on meie vastu.“ (*ibid.*)

Käesoleva peatüki eesmärk on anda aimu nõukogudeaegsest olustikust, peatudes lühidalt teemadel, mis on olulise tähtsusega Kábikese loo mõistmisel. Kuigi rühmituse tegevus (1977–1980) ühtib stagnatsiooniajaga, mida iseloomustab üldine majanduslik ja ühiskondlik seisak, kirjutan siin peatükis Nõukogude ajast üldiselt. Eesmärk ei ole keskenduda ENSV-aja eri perioode läbivatele muutustele, vaid anda ülevaatlik pilt teemakohastest nähtustest, mis ilmestavad tervet Nõukogude Liidu koosseisu kuulumise perioodi Eestis. Kábikese liikmete mälestustest lähtuvalt kirjeldan toonase elu tahke, millega noored kokku puutusid. Järgnevalt tutvustan Nõukogude ideoloogia mõju haridusele, religioonile ja inimeste igapäevaelule. Kirjutan ka kehtiva maailmavaate kõrval eksisteerinud alternatiivsetest nähtustest, nagu huvi levik Ida usundite vastu, uus vaimsus ja hipid.

1.1. Haridus

Nõukogude Liidu ideoloogiline surve avaldus eriti selgelt toonases haridussüsteemis, kirjutab Eli Pilve oma artiklis Eesti NSV koolitundide ideoloogilisest kasvatuses (2010). Ta selgitab, et koolidele omistati eriline tähtsus sovetliku maailmavaate levitamisel, seades kasvuaas

koolilapsed Nõukogude propaganda üheks peamiseks sihtmärgiks. Võimude jaoks oli kool ennekõike kasvatusasutus, mis pidi tagama ideoloogilises kooskõlas mõtleva ja toimiva järelkasvu. Toomas Karjahärm on nimetanud seda *dressuurkooliks*, kus maailmavaatelist tõde tuli võtta iseenesestmõistetavana (2007: 76). „Partei ettekirjutiste järgi pidi kogu õpetus koolis /.../ lähtuma marksismi-leninismi-stalinismi seisukohtadest, mis olid kuulutatud ainuõigeteks; need tuli muuta õpilaste veendumuseks.“ (*ibid.*) Eesmärgiks oli uue põlvkonna kasvatamine, kes viiks täide riigi ideoloogilised püüdlused kommunistliku ühiskonna teostamisel (Pilve 2010).

Selle sihi ajendil korraldati Nõukogude võimu tekkides kogu haridus ümber. Sisuliselt tähendas see seda, et koolid allutati rangele ideoloogilisele korrale, mis dikteeris ja kontrollis, kuidas ja mida õpetatakse. Juhtivaks jooneks sai Nõukogude propaganda, mida varjamatult õppeasutustes rakendati. Toonase hariduse põhiprintsiibid olid ateism, kommunistlik moraal, Nõukogude patriotism, kollektivism ja internatsionalism. Ideoloogiast lähtuvalt redigeeriti ja vajadusel kõrvaldati senist õppematerjali ning kujundati ümber õppekava. Koolidest kadusid usuõpetus, ladina ja kreeka keel, kodanikuõpetus ja filosoofia. Juurde tulid erilise olulisusega õppeained, nagu vene keel, NSV Liidu ajalugu ja geograafia. Need olid „õige“ maailmavaate kujundamisel kesksed. Ajaloo õpetamise kõrgem eesmärk oli kindlaks määratud ajalooteadvuse kujundamine. Nõukogude Liidu idealiseerimisega loodeti kõrvaldada kahtlused ja teisitimõtlemine kehtiva korra suhtes. (*ibid.*)

Erilise surve alla sattusid haridustöötajad, keda nähti olulise vahendina propagandatöö elluviimisel koolides. See eeldas õpetajatelt õpilaste pidevat ideoloogilist töötlemist, arvestamata pedagoogide enda vaadete ja veendumustega. Apoliitilisust koolides ei tolereeritud ja õppeained tuli siduda Nõukogude Liitu propageerivate teemadega. Veendumaks, et tundides valitseb vastav meelsus ja järgitakse tegevusjuhiseid, toimusid ametlikud inspeksioonid. Kõrvalekaldumiste puhul rakendati karme meetmeid, nagu õpetajate ähvardamine või vallandamine. Sama kõrged ootused olid ka õpilastele, kellelt eeldati igati sõnakuulelikku allumist sovetlikele tõdedele. Õpilaste ideoloogilise maailmapildi hoidmiseks olid nad koondatud oktoobrilaste, pioneeride ja komnoortena vastavatesse organisatsioonidesse. (*ibid.*)

Eelmainitud artiklile järgnenud teises osas, mis käsitleb nõukogudeaegset haridust Stalini-järgsel perioodil 1953–1991 (Pilve 2013), väidab autor kokkuvõtvalt, et tegelikkuses võimude

ideoloogilised eesmärgid koolides vilja ei kandnud. Ta järeldab seda kaasaegsetest mälestustest, mille järgi kujunes õpilaste maailmavaade palju rohkem kodukeskkonna mõjutustel. Mida propaganda koolis aga õpetas, oli läbi nägema Nõukogude Liidu moonutatud tegelikkusest ning olema hoolsad selle suhtes, millest kõva häälega rääkida saab, ja keda seejuures usaldada. Võib ka arvata, et ideoloogia poolt kallutatud haridus jättis toonaste õpilaste maailmapilti teatud tühimikud. Paljusid teemasid käsitleti sovetlikust vaatenurgast või jäid need üldse käsitlemata. Näiteks usundiõpetuse puudumine võõrandas toonaseid põlvkondi religioonist ja usust märkimisväärsel viisil (Altnurme 2006: 72).

1.2. Repressioonid

NSVL elanike eksimisi kehtiva maailmavaate suhtes püüdsid võimud iga hinnaga ennetada ja tõrjuda. Kõike, mis oli vastuolus juhtiva ideoloogiaga, nähti režiimi poolt ohtlikuna. Laias plaanis võtsid võimud sihtmärgiks inimesed, keda peeti mingil moel vaenulikuks elemendiks. Arreteeriti dissidente ehk teisitimõtlejaid, kes olid, kas otseselt või mitte, oma vaadetega vastuolus valitseva korraga. Niisuguseid radikaalseid meetmeid, nagu oli seda mõrvamine ja küüditamine vene okupatsiooni alguses 1940ndatel aastatel, ENSV hilisematel perioodidel enam laialdaselt ei kasutatud. Vägivalla ja vangistuse rakendamine jäi samuti harvemaks. Küll aga rõhuti psühholoogilistele võtetele, nagu ähvardamine ja ülekuulamine. Raskematel juhtudel paigutati režiimivastased vahel ka vaimuhaiglasse. KGB ehk NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Komitee suhtumine toimetulekusse teisitimõtleemisega oli peale selle ka profülaktiline. Seetõttu oli julgeolekuorganite töö suunatud laiale üldsusele, avastamaks väiksemaidki algeid dissidentlust. Inimeste järgi nuhiti, neid kuulati pealt ja kasutati nii-öelda koputajate süsteemi ehk naabrite peale kaebamist. See tekitas pingelise õhustiku avalikus elus, kus inimese iga avalik mõtteavaldus pidi vastama Nõukogude ideoloogiale. (Karjahärm 2007: 283–284)

Eredaks näiteks mingi kindla teema ja kogukonna musta nimekirja sattumisest on religioon. Kuna ateism oli osa Nõukogude ideoloogiast, sattusid religioon ja usulised rühmitused erilise tähelepanu alla. Atko Remmel kirjutab oma artiklis religioonivastase võitluse kohta ENSVs, et religiooni tõrjumine muutus osaks riiklikust poliitikast (2008). Nõukogude võimu jaoks oli tegemist ideoloogilises plaanis ohtliku iganenud nähtusega, mis tuli ühiskonnast kõrvaldada. „Sotsialistlikus ühiskonnas, kus inimesed on „täiesti vabad“, pidid religioon ja usk ajale

jalgujäänuna kaduma; ja seda peamiselt seetõttu, et religioossust nähti mitte inimloomuse ühe omaduse, vaid ainult sotsiaalset laadi nähtusena, mistõttu pidi sotsiaalse pinnase ebasoodsaks muutmise järel olema võimalik vaadelda religiooni väljasuremist.“ (*ibid.*: 247).

Kuigi ametlikult eksisteeris usuvabadus, oli see pigem näiline. See oli tagatud klausliga, mis rõhutas usu tunnistamise vabaduse kõrval enam vabadust mitte tunnistada ühtegi usku ehk olla ateist ja nii-öelda igati õige sotsialist (*ibid.*: 248). Usulistel rühmitustel puudus tugev juriidiiline jalgealune ning usuga seotud isikuid kiusati taga. Ateism oli muutumas üha religioonitaolisemaks, kujunedes Nõukogude ideoloogial põhinevaks punausuks. Näiteks püüti religioosseid kombetalitusi asendada ilmalike tavanditega, nagu kristliku leeri väljavahetamine noorte suvepäevadega, mida kutsuti „võsaleeriks“ (*ibid.*: 257–258).

Kokkuvõtvalt öeldes ei surnud religioon siiki Nõukogude Liidus välja. Lubatud usuühendused tegutsesid vastavalt võimalustele järjepidevalt kogu Nõukogude aja jooksul. Teatud jälje jättis ateismiproganda inimestesse siiski. Näideteks on ükskõiksus ja võhiklikkus religiooni suhtes ning selle laiem negatiivne kuvand, mille järgi peetakse usklikkust veidraks (*ibid.*: 279).

1.3. Alternatiivne olustik

Nõukogude Liidu maailmavaatelised püüdlused olid üldjuhul teatavas vastuolus reaalsusega. Sunnitud maailmavaade ei vastanud tegelikele oludele, kuid väljaspool ideoloogilist raamistikku mõtlemine oli keelatud. See olukord tekitas inimeste elus teatud kahetisuse ning eraldas avaliku ruumi privaatsest, kus sai väljendada tegelikke tundeid ja mõtteid kehtiva korra üle (Altnurme 2006: 74).

„Sellest sündinud avaliku ja privaatse sfääri vaheline vastuolu tekitas topeltmõtlemise, sest oldi sunnitud elama korraga kahes vastandlike väärtuste ja normide maailmas.“ (*ibid.*) See tagas inimestes teatud alistamatuse ja sõltumatuse tunde kehtiva korra suhtes. See vastuolu leebus peale Stalini surma ning maad võttis selgepiirilisem alternatiivne olustik. „[J]õudu hakkas koguma alternatiivne avalik sfäär, mis oli killustunud ja jagunenud väikesteks gruppideks ning toimis avaliku ja privaatse sfääri üleminekualal.“ (*ibid.*).

Nõukogude võimu loosung „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ andis võimaluse tegeleda rahvusliku kultuuriga ning avaldada siiski seeläbi ka vastupanu kehtivale korrale. Samuti

vastanduti punarežiimile lääne popkultuuri kaudu, mida jõudis Nõukogude Lääneks (*Sovetski Zapad*) peetud Balti riikidesse võrdlemisi palju (*ibid.*). Kuna Nõukogude Liidust ärapööratud pilk oli kord juba suunatud läände, otsiti sealt ka poliitilist tunnustust Eesti tegelikule iseseisvusele ja sisulisele okupeerimisele Nõukogude võimu poolt (Karjahärm 2007: 284). 1980. aastal koostatud 40 kirjas seisti eesti keele ja kultuuri säilimise eest ning avaldati meelt Nõukogude venestamispoliitika vastu (Graf 2008: 104).

Religioon oli samuti üks vaimse vastupanu võimalus (Altnurme 2006: 75). Kuna ateismipropaganda oli kogu religiooniga seonduva põlu alla seadnud, jõuti usu ja kiriku juurde uudishimust. Paljudel puudusid perekondlikud kokkupuuted usuga ning varasemad teadmised kristlusest. „Neid ei ajendanud mitte niivõrd usulised vajadused, kuivõrd alternatiivide otsing sovetlikule argielule.“ (*ibid.*: 76). Muu dissidentliku kirjanduse kõrval levis märkimisväärsel hulgal religiooset kirjandust, mida tõlgiti, trükiti ja levitati isekeskis *samizdat*-vormis (Volkonski 2018). Samuti hakkasid levima seni peamiselt tundmatud usundid, nagu budism ja krišnaism. Kristluse kõrval kerkisid esile Ida religioonide õpetused ja praktikad, näiteks valgustumine, meditatsioon ja jooga.

1.4. Idastumine ja uus vaimsus

Eelmise sajandi teisel poolel sai Läänes tugeva hoo sisse nähtus, mida tuntakse kui idastumist. Selle all peetakse silmas nihet religioossetes arusaamades, mida Altnurme on seletanud nii: „seni domineerinud traditsioonilise Lääne kultuurilise paradigma asendumist Ida omaga.“ (2006: 44). Kuigi kokkupuuteid idast pärit usundite ja ideedega oli läänes olnud mitme viimase sajandi vältel, muutus olukord märkimisväärselt 60ndatel aastatel. Siis levisid Ida usundid ja mõttelaad laiaulatuslikult toonase vastukultuuri tõttu. Lillelaste revolutsiooniks nimetatud liikumise ajal vastanduti tugevalt senise elukorraldusega ning otsiti midagi uut, mis võiks vana asendada. Olulisel kohal olid tunded ja spontaansus ning terviklik ja kaasav maailmakäsitlus. Idast võeti see, mida otsiti uue eluviisi loomiseks ning seetõttu tuleb silmas pidada, et üle võetud ideed on valikulised ning läänestatud. (*ibid.*: 44–47)

Paradigmade vahetus tähendab seda, et senise monoteistliku-dualistliku mudeli asendas Idast pärit monistlik-holistlik käsitlus. See nihe kujundas ümber paljud arusaamad. Näiteks ei soovitud inimest näha enam kui looduse üle valitsevat peremeest, vaid rõhuti kõigi elusolendite

võrdsusele ja ühtsusele ning inimese kohale eluvõrgustiku sees. Tähtsaks sai arusaam kõige omavahelisest seotusest. Vaimse arengu sihiks sai lunastuse asemel valgustumine. Uue suuna järgi peeti oluliseks maailma ja iseenda vahetut kogemist. Ida arusaamade läänestumise käigus saavutas ka inimese *mina* teistsuguse tähenduse. Ida traditsioonide järgi on peamiseks *mina* seljatamine ja sellest vabanemine, kuid läänelikus tõlgenduses saavutas see hoopis keskse koha. Kõrgemast Minast sai jumala asemel inimese peidetud tõeline olemus, mida tuleb vaimsel teel otsida ja täiustada. (*ibid.*: 44–47)

Uue paradigma mõjul tekkis vastukultuuris nähtus, mida nimetatakse kultuslikuks miljööks, mis viitab kiiresti tekkivate ja kaduvate usugruppide ja nende vahel liikuvate vaimsete otsijate olemasolule. Nende õpetuste ja praktikate aluseks võivad Ida religioonide kõrval olla ka psühhoteraapia, esoteerika, müstika, loodusrahvaste usundid või ulmekirjandus. Selle arengu tulemusena tekkis mitmekülgne religioosne nähtus, mille nimetuseks on *new age* ehk uus vaimsus. Inimese *mina* asetati teadusliku evolutsiooniteooria vaimus *new age*'i müüti, mille järgi inimese sügavam olemus liigub vaimsel arenguteel selle madalamatelt astmetelt kõrgematele lugematute taassündide kaudu. Sellest müüdist ja kindlast elutundest lähtuvalt valitakse ja sobitatakse õpetusi, millest kujunevad uue vaimsuse erinevad sünkretistlikud avaldumisvormid. Silmas tuleb pidada, et uue vaimsuse ja *new age*'i puhul on tegemist akadeemiste terminitega, mille kasutamist uue vaimsuse järgijate seas palju ei kohta. (*ibid.*: 48–50)

Nagu eelpool mainitud, nähti religioonis võimalust vastupanu osutamiseks valitsevale Nõukogude võimule. „Religiooni, aga ka muud alternatiivse avaliku sfääri valdkonnad tõmbasid ligi inimesi, kes otsisid võimalust teistsuguseks mõtlemis- ja elamisviisiks, kui seda pakkus nõukogude argielu.“ (*ibid.*: 79). Idastumise mõjul muutus religioosne mitmekesisus Nõukogude Liidus laiemaks. Ka Eesti NSVsse hakkasid jõudma Ida usundid ja levisid uue vaimsuse õpetused ja praktikad. Ida-huviliste oluline keskus oli Tartu Ülikooli orientalistika kabinet, mille eesotsas seisis Linnart Mäll. Tema sulest ilmusid tähtsate Ida teoste eestikeelsed tõlked, mis osutusid väga populaarseks. 1977–1983 aastatel tegutsenud ÜTÜ orientalistikaringi loengud tõmbasid ligi suurel hulgal huvilisi, kelle mõjuvaks ajendiks oli Ida teemasid ümbritsev teistimõtlemise õhkkond. (*ibid.*: 76)

Tuleb arvestada, et religiooni all mõisteti Nõukogude ajal peamiselt kristlust (Rommel 2008: 279). Toona kalduti kõike religioosselt alternatiivselt kutsuma budismiks või viidati sellele laialt terminiga Ida (Altnurme 2021). Siiski oli Nõukogude Liidus üha avarduv religioosne pilt laiem. Ida usundite huvi kõrval levisid ka uue vaimsuse erinevad ilmingud. Peamiselt juhtus see temaatilise kirjanduse näol, mis oli tsensuurist puutumatult tavaliselt välismaalt hangitud, nii-öelda põlve otsas tõlgitud ja paljundatud. Nii jõuti uut vaimsust käsitleva literatuurini eelkõige tutvuste kaudu. Valdavalt olid need teemad valdkondadest, nagu esoteerika, parapsühholoogia, UFOd, alternatiivmeditsiin, jooga, meditatsioon, loodusmüstika ning sealhulgas ikkagi ka budism, hinduism ja taoism. (*ibid.*: 78)

Tuntust kogusid tervendajad, kelle juures ei käidud ainult tervisehädadega, vaid otsimas ka elutarkust ja õpetust. Vaimsusest huvitunud otsisid sageli enda vaimsetele püüdlustele õpetajat. Kuulsamad tervendajad olid näiteks Gunnar Aarma, Vormsi Enn, Kaika Laine. Samuti tõmbas huvilisi esoteerilise kirjanduse levimine ja nii tekkisid ringkonnad materjali tõlkimise, trükkimise ja levitamise ümber. Sellistest mitte-sovetlikest teemadest huvitunud pidasid sageli katlakütja ametit, mis pakkus püsiva sissetuleku kõrval palju vaba aega tegeleda oma huvidega – töö oli vahetustega ja suved olid vabad. Nõnda sai sellisel ametil mõnevõrra süsteemist sõltumatult ja segamata pühenduda vaimsetele teemadele. Siiski oli kõik Ida ja uue vaimsusega seotu punarežiimi silmis kahtlane ja kuulus tõrjumisele. Seetõttu sattusid Ida usunditest huvitunute ringkonnad, ka Hare Krišna kultus, julgeolekuorganite huvi alla. See muutis teemaalase kirjanduse ja rühmitused pörandaaluseks. (*ibid.*: 77–79)

1.5. Hipid

Eraldi mainimist väärib ka omanäoline sovetlik hipikultuur. Läänes alanud pikajuukseliste ja paljasjalgsete revolutsioon jõudis omal kujul ka Nõukogude Liitu ja võttis maad suuremates linnades, nagu võib näha Terje Toomistu filmis „Nõukogude hipid“ (2017). Dokumentaalis selgub, et hipilikud ideed ja eluviis tõstsid pead liidu eri paigus praktiliselt ühel ajal. Kui reisile mindi ja näiteks Moskvasse jõuti, leiti sarnase välimusega noored kergelt üles, tavaliselt kogunesid nad tänavatel või kohvikutes, ja jagati kontakte. Nõnda kujunes 70ndate alguseks välja hipide üleliiduline võrgustik, mida nimetati *sistema*’ks. Seda arvestades võib rääkida nõukogude hipidest kui laiemast liikumisest, kuna kohalikud ringid moodustasid ühtse kogukonna, mis hõlmas jagatud

meelsust, ellusuhtumist, stiili ja slängi. Balti riikidel oli selles süsteemis eriline koht, kuna need paiknesid Nõukogude Liidu läänepoolseimas servas. Lääs aga oli toonaste hipide jaoks müstiline maa, kust popkultuuri kaudu kandusid nendeni muljed ihaldatud vabadusest. (*ibid.*)

Toomistu sulest äsja ilmunud artikkel Eesti hipide elust (2021) annab hea ettekujutuse toonastest lilledest ja aitab mõista, mis tegi ühest hipist hipi. Pikad juuksed ja värvilised riided andsid neile vormi ning hinge täitis läänelik muusika. Viimane oli erilise tähtsusega selle poolest, et andis aimu elust väljaspool punavõimu. Selles oli mingit seletamatut ühendavat väge. See sidus hipisid liidu sees ja väljas. Palju käidi hääletusretkedel laias Nõukogude Liidus. Hipielu juurde kuulus sageli ka kanepisuits ja psühheedeelia selle laias kirevas tähenduses. Idastumise ja uue vaimsuse leviku ajal tundsid noored suurt huvi Ida õpetuste ja praktikate vastu. Mainimist väärib toona tuntud vaimne tegelane Ram Tamm, kelle juures Eesti ja kogu Nõukogude Liidu hipid kogunesid. Temast on pikemalt kirjutanud Vladimir Wiedemann raamatus „Maagide kool“ (2008), mis käsitleb laiemalt autori mälestusi 70ndate Eesti hipide elust.

Nende värviline elu lahutas hipid sovetlikust tavareaalsusest. Eeskujuliku nõukogude tööliste stereotüübiga nende elu ei ühildunud, sest hipid eelistasid lilledest revolutsiooni vaimu pigem „vabalt võtta“ (Toomistu 2021). Pikkades juustes, teksades ja popmuusikas nägi Nõukogude võim märke läänelike väärtuste levimisest liitu. Kuigi hipid ei seisnud alati selgelt punavõimu vastu, piisas tollal kehtiva ideoloogia eiramisest, et muutuda riigi silmis vaenlaseks. Toomistu seletab seda nii: „Kuna igasuguses ametliku kultuuri ja sotsiaalsete normide eiramises nähti vastupanu sotsialistlikele väärtustele, siis rakendati „ebatervete protsesside“ suhtes aktiivset jälgimist ja mõjutustööd. Sellega püüti „vääristunud“ Lääne moest nakatunud noored korraks kutsuda ja „võõrelement“ ühiskonnast välja juurida.“ (*ibid.*). Nii sattusid hipid julgeolekuorganite sihtmärgiks ja seisis silmitsi karistustega, nagu juuste mahalõikamine või vaimuhaiglasse sattumine.

Toomistu arvates ilmestab hipide olukorda hästi mõiste *kujuteldav mujalolek*. Et kehtiva korra paindumatu ideoloogia ja kitsaste raamide sees ellu jääda, otsisid hipid erinevatel viisidel olemisruumi mujalt. Teistsugune väljanägemine, eluviis ja rokkmuusika eristasid neid ümbritsevast süsteemist ja sidusid kujuteldava Läänega. Sõltumatust otsiti ka meelelisel tasandil. Ida õpetused ja praktikad, aga ka psühheedelne muusika ja psühhotroopsed ained pakkusid erilist

vabadust sovetliku igapäevaelu kammitsatest. Toomistu kirjutab: „Kujuteldav mujalolek kätkes endas ka ekstaatilisi või muul moel muutunud meeleseisundeid, unistusi, fantaasiaid ja spirituaalseid kogemusi, mis kõik olid hipide elustiilis olulisel kohal.“ (*ibid.*)

2. Kábikese lugu

Käesolev peatükk on ümberjutustus Kábikese liikmete mälestustest. See põhineb lisaks toonaste noortega läbiviidud intervjuudele ka nende säilitatud materjalil, nagu rühmituse almanahhi käsikiri, märkmed, kirjad ja fotod. Peatükk järgib Kábikese loomuliku kujunemist selle loomisest kuni rühmituse tegevuse lõpuni. Alapeatükkides avalduvad loo tähtsamad võtmepunktid. Järgnevalt selgub Kábikese tekkelugu, kasvamine, tegevus, üritused, käsitletud huvid ja olukord Ida teemasid käsitleva kirjandusega. Samuti tuleb juttu rühmituse seosest teiste sarnaste ringkondadega, liikmete suhtumisest kehtivasse korda ning nende kogemustest KGBga.

2.1. Esimesed alged

Kábikese esimesi algeid võib leida Eve ja Tiiu sõprusest. Nad olid Tallinna I Keskkoolis (praegune Gustav Adolfi Gümnaasium) klassiõed ja väga head sõbrad. Peale kultuurihuvi ühendas neid soov ennast arendada, meenutab Tiiu. Koos käisid nad teatris, muuseumites ja hoidsid end kursis ka muu kultuuriga. Tiiu seletab:

Me Evega olime /.../ nagu sukk ja saabas. Ja tegelikult oli meil hästi palju [sellist] enese arendamise soovi, sest ükskõik, kuhu me ka ei läinud, me käisime põhiliselt läbi kõiksugused vaatamisväärsused, muuseumid, teatrid. (Tiiu 2021)

Võib öelda, et nende huvid ja püüdlus tuua oma ellu rohkem kultuuri oli mõnevõrra ajendatud Nõukogude Liidu totalitaarsest riigikorrast. See tingis olukorra, kus paljud teemad olid ühiskonnas keelatud ja seetõttu haridussüsteemis käsitlemata. Eve nimetab toonast olukorda *vaimseks vaakumiks* ja seletab, kuidas koolis läbitud ainestik ei olnud lihtsalt piisav nende teadmistejanu rahuldamiseks. Nõukogudeaegne maksiim *vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik* ei olnud ammendav, kinnitab ta.

Keskkooli ajal liitus nendega ka teisi asjahuvilisi noori. Rohkem hakati läbi käima klassivend Riho ja kaks aastat vanema Ivo P-ga. Meenutuste kohaselt oli nende klass üleüldiselt

väga seltskondlik ja tegus. Korraldati luuleõhtuid ning võeti osa psühholoogiaringi tegevusest. Eve meenutab, et enese arendamise soov kasvas ning keskkoolis olid sõbrad huvitatud kõigest alternatiivsest. Ta mäletab:

Tegelikult juba keskkooli ajal olime me aliti kõigele alternatiivsele. Ja meie jaoks oli alternatiivne juba klassikaline muusika. (Eve 2020)

Kõik alternatiivne oli aga see, mis vastandus otseselt kehtivale ideoloogiale ja seadis seeläbi kahtluse alla kogu Nõukogude Liidu ja selle ideaalid. Huvitav leid I Keskkooli pedagoogilise nõukogu raamatust seletab, et punameelse kooli juhtkonna jaoks võis noorte uudishimu valmistada pahameelt. 1974. aastal, kui Eve, Tiiu ja teised veel õpilased olid, võeti koolis vastu otsus, mille järgi pidi probleemide ennetamiseks erilist tähelepanu pöörama õpilaste isiklike arvamuste väljakujunemisele. Eesti NSV koolisüsteemist rääkivas artiklis on kirjutatud nõukogu otsusest:

25. märtsil 1974 võttis Tallinna 1. Keskkooli õppenõukogu vastu otsuse, mis kohustas õpetama õpilasi kriitiliselt suhtuma oma arvamustesse, mis ei ole kooskõlas väljakujunenud tõdedega. (Pilve 2010: 56)

1976. aastal lõpetasid nad keskkooli. Sellele järgnesid aastad, mil sündis ja tegutses Kābīke. Kuna ühel või teisel põhjusel enamik neist otse ülikooli edasi õppima ei asunud, oli noortel palju aega ja vabadust. Võib aimata, et tundmatus tuleviku ees vaid suurendas nende huvi maailma vastu. Eve mäletab, et kuna ees ootasid tähtsad valikud töö ja eriala suhtes, muutus enese harimine lausa vajalikuks. Küsimus oli, kuidas seda aga kõige paremini teha.

2.2. Eeskujud

Enese harimine oli noorte jaoks piisavalt suur eesmärk, mis eeldas mingisugust organiseerimist. Sellise ettevõtmise jaoks oli vaja juhtivat mõtet ja eeskujusid. Kuna Tiiu isa oli ajakirja Keel ja Kirjandus pikaajaline peatoimetaja, oli ta mõjutatud kirjanduslikest ringkondadest ja eeskujudest. Meenutustes on Tiiu võrrelnud Kābīkese püüdlusi ka 20. sajandi esimeses pooles tegutsenud kirjandusrühmitustega, nagu Siuru, Noor-Eesti ja Arbujad. Samu paralleele võib leida rühmituse almanahhis Kābīkese ajaloost kõnelevas peatükis aastast 1978 (vt lisa 3). Siin väidab kirjutaja, et Siuru oli Kābīkesele eeskujuks:

„Siuru“ – 1917–20 tegutsenud kirjanduslik ühing /.../ Selgub, et vat kust tuleb otsida „Käbikese“ juuri, seda vaimset spermatoosoidi, mis ta sünnitas. Need olid ju kõik puha kuulnud mehed, 7 tk. + üks naispoeet ??? Viimase lembelüürika kõlbab veel tänagi rohuks saamatuse vastu. Nii et kas „Käbike“ tahab siis niisama kuulsaks saada, kui see Lumivalgeke oma 7 põialpoisiga 58 a. tagasi? Armas enesearendaja, vaimsuse poole pürgija, pederast, nuhk või kes sa seal parajasti loed käesolevat revolutsioneerivat dokumenti – JAH, JAH ja veel kord JAH. (vt lisa 3)

Olulisim eeskuju oli Käbikesele rühmitus Tõru, kuhu Tiiu vanem õde teda vahel kaasa kutsus. Tõru oli kirjanduslike huvidega diskussiooniklubi, mis sai alguse 1974. aastal toonase kultuuriajalehe Sirp ja Vasar ruumides. Trivimi Velliste juhitud rühmitusse kuulus tegevusaastate jooksul vähemalt 60 tegevliiget, kellele lisandus veel kaks- ja poolsada esinejat Eesti kultuuri- ja ühiskonnaelust. Toimusid ettekande- ja aruteluõhtud, kus räägiti teemadest, mida muidu avalikult ei käsitletud. Muuhulgas kasvas sellest välja ka muinsuskaitse liikumine. (Kello 2014)

Tiiu jaoks oli suur asi vanema õega Tõru tegemistes kaasa lüüa, meenutab ta intervjuus. Äsja keskkooli lõpetanu jaoks oli tegemist ikkagi vanemate inimestega – Tõrusse kuulusid peamiselt kõrgharidusega asjahuvilised. Ametlikult nimeti end aga alpinismiklubiks. Tiiu seletuse järgi oli see selleks, et saavutada mingi tunnustatud staatus ja toetusraha. Võib arvata, et taolist enese harimisele orienteeritud ettevõtmist võidi võimude poolt pidada dissidentluseks ja keelatud tegevuseks, sestap ka varjunimi. Tõru käis koos Tallinna Pedagoogilise Instituudi (praegune Tallinna Ülikool) peahoone vastas olevas keldris. Liikmete vastuvõtmiseks oli neil paika seatud vetoseadus, mis eeldab uute inimeste liitumisel kõigi heakskiitu. Tiiu seletab:

See oli üks niisugune natukene vanemate, juba selliste meeste ja naiste kokkusaamine, kes olid enamasti juba ülikooli ära lõpetanud. /.../ Et see üldse ametlik saaks olla, et nad saaksid omale ruumi rentimiseks, ühesõnaga, mingisuguse katuse ja toetusraha, seda hakati pidama alpinismiklubina. Väga koomiline. See alpinismiklubi asus umbes Tallinna Ülikooli peahoone vastas, üle tee ühes keldris. /.../ Ja nii see hakkas saama kokku, nüüd ma ei mäleta, mis intervalliga, kas üle kahe nädala või oli see üks kord kuus. Ja seda hakkas vedama Trivimi Velliste, kes suure tõenäosusega oligi kogu selle käimas olemise aja selle mootor. Sest niisugustel kokkusaamistel ja niisugustel asjadel peab olema keegi, kes aitab

vedada seda püha üritust. Ja siis minu õde kutsuti sinna. Kusjuures, temal oli suureks uhkuse asjaks see, et seal oli niisugune vetoõigus, millest Eestis sellel ajal väga palju ei teatud. Et kui kõik on nõus, et see liige tuleb liikmeks, siis teda kutsutakse. Ja kui kasvõi üks on vastu, siis teda ei kutsuta. (Tiiu 2021)

Tiiu oli vaimustuses Tõrus toimuvast. Kutsutud oli esineja, sageli keegi, kes ei olnud saavutanud ametlikku tunnustust ja oli seega tundmatu. Need esinejad jagasid lugusid, mida mujalt ei kuulnud. Tiiu pidas seda väga harivaks ning rääkis Tõrust ka Evele. Ta mäletab, et nad olid Evega juba niigi seltskondlikud ning tegidki juba midagi sarnast, nagu Tõrus tehti – käidi üksteisel külas ja räägiti maailma asjadest. On selge, et mingil hetkel nägid nad, et Tõru formaat on midagi, mille järgi ka enda püüdlusi suunata. Tiiu kirjeldab juhtunut nii:

No see oli vahva! /.../ Inimesed tulid kokku, kutsutud oli esineja. Enamasti see esineja oli selline, kellel ei olnud ametlikku tunnustust. Kes ei olnud ajakirjanduses kuskil propageeritud. Seal oli kas siis õudsalt põnev elulugu või olid tal mingisugused sellised teadmised, mida sa mujalt ei saa. Ja see oli hästi hariv. /.../ Ja siis mina rääkisin sellest Evele. Kuna me olime ise ka väga seltskondlikud. /.../ Meil oli seda isiklikku suhtlemist hästi palju. Küll sellel moel, et me ise kutsusime inimesi külla, kui ka see, et me ise käisime alati teistel külas ja võeti alati vastu ja kõike räägiti. Aga noh, lõputult tantsupidusid ei jaksanud ka enam pidada. (Tiiu 2021)

2.3. Asutamisõhtu

Tõru eeskujul sündiski Käbik 7. veebruaril 1977. aastal, nagu võib lugeda asutamislepingust (vt lisa 4). Tiiu korteris Harju tänava Kirjanike Majas olid veel kogunenud Eve, Riho ja Ivo P. Mälestuste põhjal pole selge, kellel neist see mõte esimesena tuli, kuid põhikiri sõnastati sel samal õhtul üheskoos. Riho mäletab seda koosviibimist vallanud entusiasmi, mille ajal leping välja mõeldi ja allkirjastati. Ka asutamisdokumendi avasõnad võivad aimu anda tolle koosviibimise spontaanselt meelsusest:

Meie, täie mõistuse juures olevad inividid, asutame siinsamas nelinurkses ruumis ühingu. Nn. klubi, mis peab meid ühendama, arendama, edasi viima, mille nimeks paneme „KÄBIKENE“. See on väga tähtis. (vt lisa 4)

Tõru oli näidis, kuidas eesmärgipäraselt ennast harida olemasolevate võimaluste piires. Sarnaselt Tõrule pidi Kābikest juhtivaks printsibiks saada enese arendamine. Eesmärgiks oli teha kokkusaamistel ettekandeid mõnest endale huvipakkuvast teemast või kutsuda külalisi. Tiiu sõnade järgi oli Tõru noortele selge teenäitaja:

Me võtsime tegelikult [Tõru] skeemi üle. Me võtsime selle üle, et me kutsume esinema kedagi või siis räägime ise. Tõrukeses oli ka nii, et räägiti ise mingitest huvidest või mingitel teemadel, millega ollakse seotud. (Tiiu 2021)

Alustati põhikirjast. Lepingu põhiosa moodustavadki erinevad punktid, millest Kābikese tegevus lähtuma pidi. Kuigi Eve nendib, et vaimustus ja teotahe olid tollal suuremad kui arusaam sellest, millega nad täpsemini tegelema hakkavad. Nõnda sätestati Kābikese põhijoontena liikmete vastuvõtt ja kohustused, tegevuse dokumenteerimine, kokkusaamise kord ja ürituste iseloom. Viimast kirjeldati innukalt nii: *Igasugused üritused, mitmes suunas, mitmekülgsed* (vt lisa 4).

Kogu dokument on kirjutatud vaimukas toonis. Nimi *Kābike* võeti samuti Tõru järgi, kuid kerge nalja ja eneseirooniaga, nagu Eve seletab. Lepingu viimasest lausest võib samal viisil välja lugeda heatahtlikku enese pilkamist, ent ka tõsidust, mis jäi Kābikese ettevõtmisi edaspidigi saatma:

„KĀBIKENE“ ei ole mitte naljategemine, see on igatihe isiklik südameasi, sellest ei maksa palju lobiseda, meie üritus peab saama saavutuseks progressis (vt lisa 4).

2.4. Uued liikmed

Eve kirjas Tiiule võib lugeda plaane Kābikese esimese kohtumise kohta, mis pidi aset leidma peatselt peale asutamist ehk 19. veebruaril 1977. Esialgsele nelikule olid juba lisandunud kolm liiget – Irja, Pille ja Ivo V. Kirjas jagab Eve mõtteid Kābikese liikmeskonna suurendamise, kohtumiste iseloomu ja võimalike huvipakkuvate teemade kohta, millest tulevikus ettekandeid teha. Ta pakub välja, et teeb teemaõhtu raamatugraafikast või laseb Ivo P-I UFOdest rääkida. Nagu kirjas selgub, on veel Kābikest puudutavad põhimõtted läbirääkimisel:

Rihol ja Ivo P-I olid nähtavasti suured joomingud seljataga (& tööd ei leia) oli veel kõvasti pohmelli, pehmelt öeldes (tegelikult üsna täis). Ivo V nagu lambatalleke tema kõrval. /.../

Kell 1/2 22, kui jõudis Irja kohale, oli isand [ehk Ivo P] märgatavalt kainemaks muutunud (tänu pannkookidele & kohvile). & Irja hakkas muidugi ka oma võimu maksma panema. Läks lahti koletumaks sõnasõjaks „Käbikese“ ümber. Ühel pool meie Irjaga & Ivo P vastu. Isand P tahab ikka 20 in. kokku ajada & sellest alustada. Irja aga üldse ei tea, kas ta „Käbikesest“ huvitatud on, pooldab esialgu 7-t inimest & õppida üksteise huvisid tundma. (Mida me tõepoolest ei tunne.) Tähendab, alustada sellest, et iga isik me hulgast valmistab tasapisi ette teema(d), millest rääkima hakkab. (Mina ilmselt „raamatugraafikast“ – eks näe.) Sellest võib rääkida juba tuleva laupäeval, st 19. veebr-l, millal on meie esimene kindel kokkutulek (kui võimalik, siis Pille pool). Esimese õhtu lubas küll isand P kindlalt oma kanda võtta & rääkida ufodest. Eks näe, kas jõuab millestki rääkida, see oleneb Ivost (mis tuju tal on & kuidas ta räägib.) Rahvas tahab, et sa laupäeval Tallinnasse ilmuksid (kasvõi partisanina), need „Käbi“- asjad tuleb kindlaks rääkida! (vt lisa 5)

Samuti selgub kirjast, et osalistel polnud päris selge, kui suur peaks Käbikese liikmeskond olema. Leidus erimeelsusi, kas hoida rühmitust seitsmeliikmelisena või kasvada suuremaks. Ivo P järgi oleks võinud Käbikesse kuuluda lausa 20 noort. Tiiu mäletab, et nii läkski. Ta seletab:

Suurusjärk võis olla siiski lõpuks kuni kakskümmend. Nagu Ivo P soovis. Aga osad olid võibolla ainult sellised, kes käisid ainult ühel korral, osad käisid võibolla rohkematel. Aga kuna korterid ei olnud ka suured, siis maksimaalselt kuni kümme oli korraga. (Tiiu 2021)

Kuna selgepiirilist liikmestaatus rühmituses ei eksisteerinud, ei ole võimalik kindlat arvu ka öelda, kui palju noori Käbikese tegevuses kaasa löid. Intervjuudest ja alles olevatest materjalidest kogutud nimede põhjal võib väita, et Käbikese üritustel osalenud inimeste arv oli selle tegevusaastate jooksul vähemalt 30. Enamuse kohta ei mäletata aga peale eesnime ja mõne lihtsa seose suurt midagi. Teatakse vaid, et sellised noored käisid Käbikese teemaõhtutel kuulas või harvem ka esinemas. Liikmete keskmine vanus oli 22, nagu võib lugeda almanahhist (vt lisa 3).

Kuna Käbikesega seotud noorte arv nii suureks kasvas, võib järeldada, et rühmitus oli pigem avatud. Tõru eeskujul asutamislepingus sätestatud vetoõigus nägi ette, et [kõigi] *ülejäanud liikmete vastuvõtt oleneb kõigi soovist* (vt lisa 4). Tiiu mäletamist mööda oli selle põhimõtte

algseks ajendiks soov kujundada Käbikese liikmeskonda vastavalt inimeste huvidele ja omavahelisele sobivusele. Ta seletab:

Me tegelikult arutasime läbi, kas [keegi] meiega sobiks ja ausalt öeldes, egoistlikult öeldes, kas ta pakub meile huvi. Et ega iga inimene ei ole piisavalt huvitav. (Tiiu 2021)

Paistab aga, et sellest eeskirjast ei õnnestunud pikalt kinni pidada. Eve mäletab, et uusi liikmeid lisandus tutvuste kaudu peatselt peale esimesi kohtumisi. Käbikese ringkonda sattunud noored kutsusid omakorda kaasa ka oma huvilistest sõbrad. Seejuures ei olnud aga tingimata oluline leida uusi liikmeid, et Käbikese ringi kasvatada. Intervjuudest selgub, et see kasvas loomulikult teel. Edithi meenutuste kohaselt räägiti Käbikese tegemistest edasi nendele, kellele see huvi võis pakkuda ning otsiti mõttekaaslasi, keda saaks usaldada. Ta seletab:

Ma arvan, et see käis kõigil oma tutvusringkondade kaudu. Et kindlasti mina oma headele sõpradele väljapool seda kindlasti tegin [reklaami] ja teised ka. /.../ Seal alati on see, kes haakuvad, kes ei haaku. See ei olnud selline misjonitegevus religioosses mõttes. Et sa lähed ja kuulutad. Aga me kindlasti püüdsime neile rääkida, kes tundsid selle vastu huvi. Et kes tundus nagu selline inimene, kellel on samad huvid ja [on] usaldusväärne. Sest mulle tundub, et sellist teatud usaldusväärust otsiti. Et see oli nagu [see], mille peale rajati ühine tegevus. (Edith 2021)

Tundub, et Käbikese ridadesse liitusid uued asjahuvilised võrdlemisi kiiresti peale rühmituse loomist, nagu Eve mainis. Esimese aasta kavandis (vt lisa 6) on loetletud liikmed ja nende huvid, millest oli plaan teistele ettekanne pidada. Sealt võib leida juba 14 nime. Järgmistel tegevusaastatel lisandus püsivalt uusi nägusid.

2.5. Dokumenteerimine

Üks asutamislepingusse kirjutatud põhimõte puudutas Käbikese tegevuse dokumenteerimist. See kõlas nii: *Igas neljandikaastas peab ilmuma album. Seda levitatakse nooruse hulgas.* (vt lisa 4) Pole päris selge, mida esialgne tuumik sellega täpsemalt silmas pidas. Võimalik, et sooviti teiste rühmituste eeskujul endast lihtsalt „märk maha jätta“. Intervjuude põhjal võib väita, et seda põhikirja punkti ellu ei viidud, kuna ükski intervjuueeritud Käbikese liige midagi

taolist ei mäleta – ei järjepidevat väljaannet ega selle levitamist. Eve möönab, et sellist asja ei toimunud:

Peeter tuli hiljem /.../ ja [tal] oli see tohutu väljaandmisvajadus. Me ise ei andnud välja. Meie, kes me kirjutasime, et hakkame välja andma neli korda aastas. (Eve 2020)

Kõigi mäletamist mööda oli esimesel aastal Kábikeseга liitunud Peeter see, kes rühmituse tegevuse talletamise enda peale võttis. Nii hakati Kábikese jäädvustamiseks koostama almanahhi, millest osa on ka säilinud. Peale selle tegi ja ilmutas Peeter ise pilte ning koostas kommentaaride ja lisadega albumeid. Neis leiduvad 130 fotot kujutavad Kábikese tegemisi ja selle liikmeid. Tiina mäletab, et Peetril olid selle dokumenteerimisega ka suuremad plaanid:

Peeter oli tegelikult see, kes pidas [seda almanahhi]. Nagu öeldakse project manager, mõnes mõttes. /.../ Tema oli väga tugev selle koha pealt, et ta pidas neid konspekte ja almanahhe. /.../ Ja meil oli tegelikult ka see janu informatsiooni järele nii suur. Siis oli plaan teha selline suurem entsüklopeedia, mis avaks ka võimaluse lugeda nende asjade kohta, mis tavalises kirjanduses olid välja rebitud. ... Peeter dokumenteeris seda nii, et ta pani kokku sellised väga head almanahhid, mis siis kajastasid spetsiaalseid ettekandeid või mingeid asju, mis teda ennast huvitas. (Tiina 2021)

Peeter mäletab, et ta jõudis koostada vähemalt kolm almanahhi, millesse koondas ettekannete materjale, artikleid ja raamatute tõlkeid. Üks neist pidi eriti mahukas olema. Kuigi Peeter usub, et need on kuskil tal säilinud, on need senini kadunud. Eve käes on Peetrilt laenatud koguteos, mille kaanel seisab *Kábike I*. Need 1978. aastal trükitasinal kirjutatud 29 lehekülge hõlmavad koopiat asutamislepingust, ülevaadet Kábikese senistest üritustest, 5-leheküljelist käsitlust Kábikese ajaloost, ankeetküsitlust ja selle tulemusi enda varju tundmise kohta (C. G. Jungi järgi), mahukat ülevaadet Arvo Valtoni isikust ja kirjandusest ning eesoleva hooaja (1978/79) eskiisi. Almanahhi lõpus leiab liikmete käsitsi kirjutatud arvamusi Kábikese oleviku ja tuleviku kohta.

2.6. Üritused

Käbrike alustas teemaõhtute korraldamisest, kus igaüks pidi andma loengu lähtuvalt enda huvidest ja erialast. Intervjuude põhjal moodustub pilt selle plaani elluviimisest. Üheskoos kinnitati teemade valik, mille puhul igaüks käis välja, millest ta teistele rääkida soovib. Almanahhis leidub kahe hooaja eskiis, kus on loetletud esinejad ja nende ettekannete teemad. Eelduse kohaselt pidid kõik liikmed millegagi ette astuma. Edithi meenutusel nii oligi, kuigi ta tõdeb, et olenevalt sellest, kui süvitsi keegi oma huviga oli läinud, oli osa liikmeist tema arust kompetentsemad ja andsid vastavalt ka sagedamini loenguid. Riho mäletab, et need etteasted kestsid tavaliselt pool tundi kuni tund, vastavalt esineja võimekusele. 1978. aasta 28. novembril toimunud kokkusaamise kavalehest on näha, et üritustel oli vahel ka paika pandud eeskava. Teemapunktidenäha on loetletud näiteks *ettekanne*, *diskussioon* ja ka *suitsetamine köögis*, *magusa kõrsiku närimine* (vt lisa 7).

Pole selge, kui tihti neid teemaõhtuid korraldati. Lepingus on kirjas, et *kokku saab „KÄBIKENE“ mitte tihedamini, kui kord nädalas* (vt lisa 4). Liikmete meenutused ei anna samuti ühtset pilti. Peeter mäletab, et kokkusaamised toimusid vahel ka igal nädalal. Edithi järgi tuldi kokku kord kuus. Sellest võib järeldada, et üritused toimusid Käbikese tegevusaastate jooksul erineva sagedusega. Samuti ütleb see, et igaüks käis nii paljudel üritustel, kui jõudis. Siiski on meenutustes mainitud, et Käbikese kohtumisi saatis järjepidev rütm ja koos käidi regulaarselt. Kohtumispaigaks oli mõne liikme korter, kellel just parasjagu vaba oli, meenutab Riho. Tulenevalt sellest, oli osalejate arv piiratud – keskmiselt kuni kümme, meenutavad Käbikese liikmed. Teemaõhtuid võeti tõsiselt – esinejat kuulati, esitati küsimusi ning hiljem arutati teema üle üheskoos (vt lisa 8). Edithi sõnul oli see nii:

Ja kuulati [üksteist]. /.../ Ütleme, need ei olnud sellised seltskonnaüritused, kus oleks lihtsalt lõbu pärast kohtunud, vaid ikka inimesed mõtlesid kaasa. Ja minu meelest, ikka päris hea vaimsus oli selles sõpruskonnas. ... Ma mäletan, et need ettekanded olid nii, et ikkagi kui sa tahtsid, sa võisid kohe küsida. Akadeemilise puhul, peab sulle [keegi] ettekande ja siis pärast tulevad küsimused. Meil oligi ta [teistsugune]. Kuigi see ei olnud hinnaalandus selle teema käsitlemise mõttes. (Edith 2021)

Lisa 8.. Foto Kábikese liikmetest kuulamas ettekannet teemal psühhoanalüüs 1. oktoobril 1978. aastal, Peetri erakogu

Peale selle kutsuti vahel ka külalisesinejaid või käidi ise huvitavatel inimestel külas. Samuti pakkus Kábikese liikmetele suurt huvi ka luule- ja teatrimaailm. Mõned neist kirjutasid ise luuletusi ning unistasid näitlejaks saamisest ja käisid lavakunstikooli sisseastumiskatsetel (toonane Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstikateeder). Sestap korraldati ühiseid teatrikülastusi ja luuleõhtuid, mäletab Tiiu. Samuti löid nad kaasa TPI ehk Tallinna Polütehnilise Instituudi (praegune Tallinna Tehnikaülikool ehk TalTech) teatriklubis, kus etendati ka üks Kábikese teatritükk nimega „Kodutu valge mäng“, seletab lavastaja rollis olnud Peeter. Tema mäletamist mööda jõuti Ivo P luuletustel põhinevat meditatiiv-eksperimentaaletendust mängida kahel korra. Sellest on säilinud ka fotod (vt lisa 9).

Lisa 9. Foto Kábikese etendusest „Kodutu valge mäng“, Peetri erakogu

Enese arendamise missiooni kõrval oli Kábikese tegevusel ka mitteformaalne külg. Tegemist oli ikkagi sõpruskonnaga ja vahel saadi ka niisama kokku. Asutamislepingus on isegi paika pandud Kábikese suveresidents, milleks oli Riho vanaema talu Hiiumaal, kus ka vahel käidi, nagu intervjuudest selgub. Eredalt mäletavad rühmituse liikmed aga sünnipäevade tähistamist, mis on jäädvustatud ka fotodel (vt lisa 10). Alkoholi pruukimise kohta ütlesid enamik kokkuvõtvalt, et see ei olnud peamine. Rohkem joodi teed. Põhiline oli tantsimine ja muusika kuulamine, meenutab Tiiu. Ka teistele on tantsuõhtud hästi meelde jäänud. Eve kirjeldab, kuidas tantsimine viis neid vahel lausa transiseisundisse.

Lisa 10. Foto sünnipäevapeost deskriptsiooniga Sünnipäevalaps taoisti süleluses, Peetri erakogu

2.7. Huvid

Käbikeses käsitletud teemadest ei ole võimalik moodustada selgepiirilist tervikpilti. Kuna ettekandeid tehti endale huvipakkuvatel teemadel, moodustuski Käbikese teemadering iga liikme huvide põhjal. Seetõttu muutus ka rühmituse suunitlus ajapikku koos uute liikmete tuleku ja huvide valdkonna laienemisega. Samuti ei ole põhikirjas ega üheski teises dokumendis sätestatud Käbikese nii-öelda orientatsiooni. Peamine oli enese arendamine, nagu kinnitavad asjaosaliste mälestused. Täielikku ülevaadet ettekandeõhtutel käsitletud teemadest on raske luua, kuna säilinud materjal on piiratud ning liikmete mälestused antud teemal puudulikud. Sellegipoolest võib intervjuude ja kirjalike dokumentide põhjal loetleda Käbikese noorte huvisid, arvestades, et need samad huvid olid rühmituse liikuma panevaks jõuks.

Läbilõige Käbikese liikmete huvidest paljastab, et suuremas jaos huvituti rühmituses kõigest, mis puutus idamaade filosoofiasse ja religiooni. Üleüldse mainiti intervjuudes kõige enam koondnimetust *Ida* ning täpsemini budismi, „Muutuste raamatut“, „Tiibeti surnute raamatut“, joogat, karated jm. Peale selle tunti huvi kultuuri vastu selle laias läänelikus tähenduses. Mainitud on teemasid kunsti-, kirjanduse-, luule-, teatri ja muusikavaldkonnast. Samuti selgub, et noortele

pakkusid huvi näiteks psühholoogia ja paranormalsed nähtused. Tabelis (vt lisa 11) on välja toodud intervjuudes mainitud huvid ja ettekanded ning kirjalikust materjalist leitavad loenguteemad. Tabeli koostamise eesmärk on anda aimu Kábikese noorte huvidest, mitte pakkuda defineerivat ülevaadet kõigist teemadest, mida rühmituses koos uuriti.

Kábikese peamiseks huvivaldkonnaks kujunesid Ida teemad. Seda kinnitab nende sagedas esinemine rühmituse dokumentides ja liikmete mälestustes. Samuti oli toonaste noorte hinnangul just Ida põhiline. Kuigi alguses paistis rühmituse keskne suund olema laiem kultuurihuvi, tõdeb Tiiu, võtsid Kábikese huvid suuna Ida poole peatselt peale rühmituse asutamist ja uute noorte liitumist. See oli tema arust loomulik, kuna ka nendest teemadest ei teadnud noored palju. Ida teemade uurimine teenis niisamuti Kábikese eesmärki noorte enesearengu teel. Tiiu kirjeldab seda nii:

Ma arvan, et meie Evega pidasime ikka mingit üldist kultuurihuvi silmas. Mitte Ida huvi. Aga see, et see Ida huviks läks, see oli meie tahtest sõltumata. Ja ilmselt oli asi ka selles, et ei minul ega Evel ei olnud enam ka väga palju aega suunata seda seltskonda ja neid [ettekandeid] ja õhtuid. /.../ Ida huvi tuli sisse ja minul ja Evel polnud ka selle vastu midagi. /.../ See on ju loomulik, et niisuguste asjade vastu huvi tuntakse. Kuna sellest praktiliselt mitte midagi ei teatud. /.../ See oli maailma avardamine. /.../ See jooga oli nagu mingisugune sõna, et kui sa juba seda ütlesid, siis kõik jäid vait, sest keegi midagi ei teadnud, aga see oli nii püha. (Tiiu 2021)

Eve mälestustest selgineb sarnane pilt. Ka tema järgi ei olnud Ida see, mille poole Kábike oma alguses oleks püüelnud. Kuna Ida oli laialt levinud huvipakkuv teema, jõudis see ka Kábikeseni uute asjaosaliste kaudu. Ida suund tekkis rühmituses peatselt peale asutamist, kui algsele neljale liikmele lisandusid teised noored. Eve mäletab seda nii:

Mind lihtsalt, ma ütlen ausalt, ei huvitanud nii palju see Ida värk tollel ajal. Me ei plaaninud, ei näinudki ette, et see nii ühemõtteliselt Itta suundub. Aga see näitab ilmselt ka, et neid Ida-huvilisi või siis mingeid vaimsete praktikatega tegutsejaid, praktiseerijaid oli. Ja arvestatav hulk. Ja nad kleepusid nagu kärbsepaberi külge, kui oli nagu mingisugune organisatoorne kehand. Nii et ilmselt oli see paratamatus. /.../ Kõik, kes sellele nelikule hakkasid juurde tulema, kõik olid selle [Ida] suuna huvidega. (Eve 2020)

2.8. Kirjandus

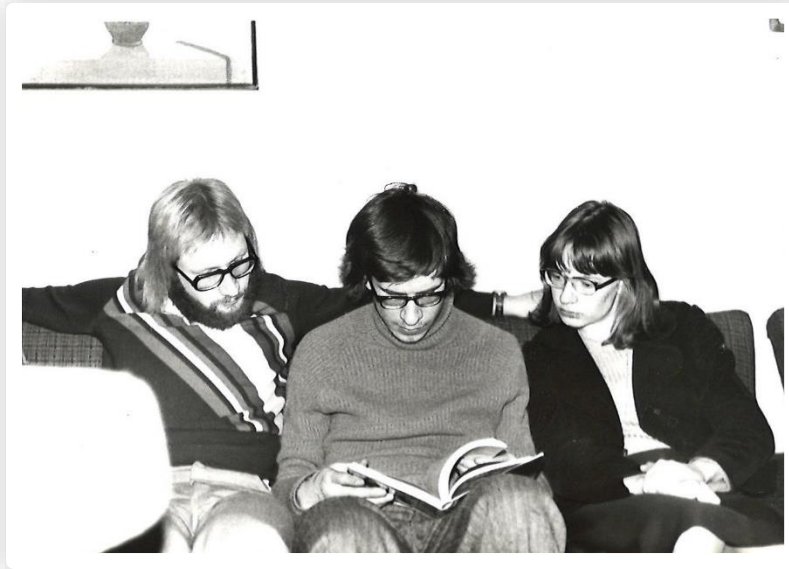
Arvestades, et Nõukogude Liidu totalitaarse režiimi all oli paljude teemade käsitlemine keelatud, oli ka teatud liiki kirjanduse kättesaadavus piiratud. Kehtiva korraga vastuolus olevat materjali püüti laiaulatuslikult ühiskonnas tõrjuda. Selleks oli Nõukogude ajal näiteks sisse seatud tsensuur. Põrandaaluse kristliku kirjanduse levitamisest ENSVs on pikemalt kirjutanud Immanuel Volkonski oma magistritöös (2018). Tema uurimus annab hea ettekujutuse toonasest olukorrast keelatud kirjanduse ümber. Ka Kábikese lugu pakub sarnaseid leide illegaalse literatuuri levimisest Nõukogude ajal.

Kuna kõik Ida, religiooni ja vaimsusega seonduv oli keelatud teemade nimekirjas, langes suur osa Kábikese noori huvitavatest teemadest samuti väärteaduste kategooriasse. Seega on paslik oletada, et asjakohase materjali leidmine oli toonaste noorte jaoks keeruline. Intervjuudest leiab erinevaid mälestusi kirjanduse leviku kohta. Eve mäletab selgelt, kui piiratud oli huvipakkuva materjali maht. Tema meenutuste kohaselt olid võtmelise tähtsusega tutvused, mille kaudu mittesoositud teabekirjandus levis. Ta seletab, kui raske oli kirjutada referaati näiteks teemal nagu disain:

Infot ju üldse ei olnud! Infot oli tohutult vähe. Seda ei kujuta ju üldse ettegi. Ma mäletan näiteks, et milline võlusõna oli „disain“. Ma mõtlesin, et teen üheksandas klassis referaadi disaini kohta ja ei olnud isegi raamatuid. Mitte midagi, mingit materjali. Ega välismaa raamatuid ju ka polnud. Neid oli nendel, kel olid sidemed ja tutvused. Aga kui sa ei olnud selles ringkonnas, siis [ei olnud ka materjali]. Et see oli ikka selline [keeruline]. Seda võib olla raske ette kujutada. (Eve 2020)

Teiste liikmete mälestused kinnitavad tõsiasja, et ihaldatud kirjandus levis peamiselt käest kätte (vt lisa 12). Edithi sõnul olid olulised inimestevahelised usaldussuhted. Ta seletab, et tutvuste kaudu pääses ligi ka materjalile, mida hoiti muidu suletud fondides. Tiiu tõdeb, et raamatute kättesaamine ei olnud tema arust keeruline, kuid tuleb arvestada, et tänu tema kirjandusliku taustaga perele oli tal ka ligipääs mahukale kodusele raamatukogule. Ta nendib, et hinnatud kirjanduse saadavus olenes ilmselt ka materjali temaatikast ega pole kindel, kust Ida puudutavat ainet leida võis. Tiiu seletab:

Minu arust ei olnud raamatute saamine keeruline. Pigem oli see, et sa pidid natuke nagu ise võimlema. Et leida neid raamatuid üles. Ma nüüd küll ei oska öelda, kuidas need Idamaa teemade rääkijad, kuidas nemad oma materjalid kätte said. Ja mis keeles nad said.
(Tiiu 2021)

Lisa 12. Foto Kábikese liikmetest deskriptsiooniga Esoteerilist raamatut lehitsemas, Peetri erakogu

Toonased Ida-huvilised meenutavad Linnart Mälli tõlkeid nagu „Dhammapada“, mis ilmusid Loomingu Raamatukogus ning kadusid lettidelt kiirelt. Muu Idamaa teemasid puudutav kirjandus jõudis huvilisteni sageli vene, inglise, saksa või soome keeles. Seega hakati materjali ise tõlkima, kui keegi teine seda juba teinud polnud. Mitmes intervjuus on mainitud Ivo V tõlketööd. Selgub, et tema üks peamine huvi oli „Muutuste raamatu“ tõlkimine, millest on hiljem ka mitu raamatut välja antud, näiteks „Yi Jing - muutuste raamatu keel“ (Vahur 2009). Tiina meenutab, kuidas ta Ivo V-l trükkimisega abiks oli. Tõlgitud teoseid trükiti käsitsi mitu eksemplari ja sarnaselt kopeeriti ka juba olemasolevaid teoseid, lisab ta. Riho mäletab, kui tüütu oli teoseid trükkimasinal mehhaaniliselt paljundada, ent kuna seadme peale mahtus kuni kaheksa siidpaberilehte, sai korraga mitu koopiat. Seda nimetati *samizdat* ehk omakirjastus, nagu Eve seletab. Neid ise välja antud raamatuid levitati ringkondades ja nii parandati soovitud kirjanduse kättesaadavust.

Tiinal on mõned toonased paljundatud teatmikud alles (vt lisa 13). Need teemad peegeldavad hästi Kábikese Ida huvi. Ta seletab, et enamus neist olid inglís- või venekeelsed ning jõudsid temani tutvuste kaudu. Ta mainib Einar Laigna ulatuslikku raamatukogu, kus leidis palju ka eestikeelset kultuurialast kirjandust ning võõrkeelseid filosoofiakäsitusi. Mõned raamatud jõudsid temani ka hipide ja parapsühholoogiahuviliste kaudu, lisab ta.

karate
taiji (<i>tai chi</i>)
kumnje (<i>ku mnje</i>)
budism
zen
Alan Watts
Carl Gustav Jung
Tiibet
Muutuste raamat (<i>I Ching</i>)
joogasuutrad (<i>yoga sutrad</i>)
punktmassaž (<i>akupressuur</i>)
refleksoloogia
makrobioloogia

Lisa 13. Tiina säilinud samizdat'i teoste teemad

2.9. Külalisesinejad

Üksteise lugude ja huvide kuulamisele vahelduseks püüti Kábikesse esinema kutsuda ka inimesi väljastpoolt rühmitust. Nagu võib lugeda 1978/79 hooaja programmi eskiisist (vt lisa 14), oli kavas korraldada sel tegevusaastal kohtumisõhtu kümne huvipakkuva Eesti kultuuri- ja ühiskonnategelasega. Plaanis on loetletud külalisesinejad koos tegevusvaldkonda täpsustava tiitliga: kirjanikud Arvo Valton ja Mati Unt, väliskommentaator Vambola Põder, lavastaja Kalju Komissarov, poeet Jüri Üdi, kunstnik Tõnis Vint, luuletaja Viivi Luik, olümpiavõitja Jaan Talts, rahutuuri võitja Aavo Pikkuus ja helilooja Meelis Seffers. Nimekirja lõpus on mainitud ka *juhuslik inimene tänavalt*. Esimese hooaja kavandis on kirjas ka Friedebert Tuglase majamuuseumi külastus. Kábikese liikmete mälestused ei kinnita paraku, kas kavatsetud kohtumised ka toimusid. Küll aga mainitakse mäluilte külalisõhtutest krišnaitide, Ain Kaalepi ja luuletaja Eha Lättemäega, kellega Tiiu sõnutsi oli rühmitusel rohkem kokkupuudet.

Eraldi mainimist väärib Priit Kelder (1945–2019), kelle nimi esineb mitmes meenutuses (vt lisa 15). Tegemist oli orientalisti, riigiametniku ja eesti karate suurkujuga (Rahumägi 2019). Käbikeses käis ta rääkimas hiina *chan* budismist ja kunstist, nagu mäletab Tiina, kes külalise rühmituseni tõi. Eve meenutuste järgi andis Kelder loenguid ka Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis (praeguses Eesti Kunstiakadeemias) Ida usunditest ja nõukogude õigusest, rääkides seejuures ka keelatud teemadel vabamalt, kui kehtiv kord ühelt õppejõult eeldas. Eve mäletab teda kui müstilist inimest:

Priit Kelder oli ka ses mõttes huvitav kuju. Tal oli see Hiina huvi. Ta oli täitsa müstiline inimene. Hästi keeruline. /.../ Ametlikult andis ta meile mitmeid aineid ERKIs. Ja mul on jube kahju, et sellisesse ainesse nagu nõukogude õigus, mida ta meile andis, läksin ma alles viimastel tundidel. See oli jumala huvitav! Seal räägiti, kuidas nõukogude ühiskonnas hakkama saada, kuidas lahutada abielu, ühesõnaga, kõik praktiline info. Aga samas /.../ ta õpetas ikkagi neid Ida usundeid. Mitmed õppejõud ju rääkisid mingi punase aine nime all hoopis vastupidist juttu. Ja Priit Kelder oli ka üks nendest. Ja ta käis meil Käbikese kokkusaamistel. Ja enda juurde ta kunagi ei kutsunud. Tema tuli alati ise kohale pigem. (Eve 2020)

Lisa 15. Foto Priit Kelderist loengut pidamas deskriptsiooniga Priit Kelder oma kõmulise loengukarjääri alguses, selgitamas algajatele müstikasöpradele jooga-aluseid, *Peetri erakogu*

Neile, keda Kābikesele külla kutsuda ei õnnestunud, sõideti vahel ise külla. Eesmärk oli sama – kuulata mõne huvitava inimese lugusid. Nagu meenutustest ilmneb, polnud tollal üldse kummaline minna ette teatamata kellelegi ukse taha, soovides lihtsalt vestelda ja kuulata lugusid nende elust. Eve meenutab, et reeglina võeti noored alati vastu. Kahel meeldejäavamal väljasõidul, millest rääkisid kõik intervjuus osalenud, käisid Kābikese liikmed Harri Haameri ja Ram Tammi juures. Tiina mäletab, et üheskoos käidigi vaimsete isikutega kohtumas ja nendib, et tänapäeval paistaks see veider. Ta meenutab:

Tookord oligi niimoodi, et me käisime spirituaalsete inimestega lihtsalt kohtumas. Ja nii-öelda selles vaimses väljas hõljumas, võiks selle kohta [öelda]. See oli kummaline, et tookord võis niimoodi minna lihtsalt külla terve suure grupiga kellelegi. Praegu tundub see nii kummaline olevat. (Tiina 2021)

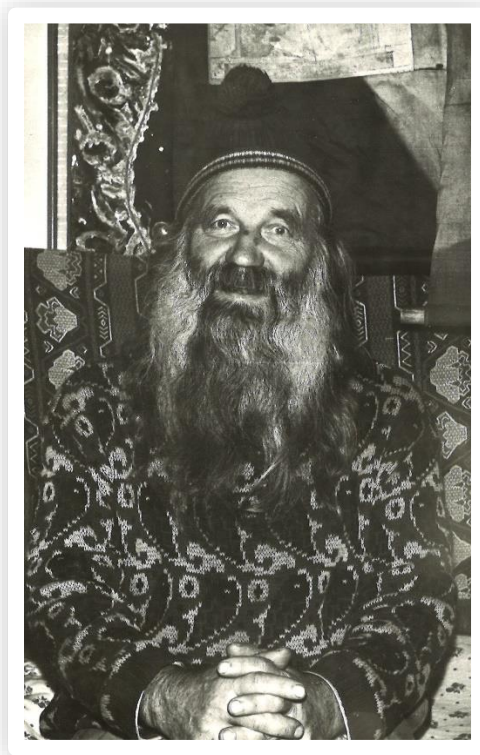
2.10. Harri Haameri külastamine

Eve eestvõtmisel sõitsid Kābikese noored Tarvastusse külla Harri Haamerile (1906–1987), kes oli sealne kirikuõpetaja ja tuntud usutegelane (Eesti Entsüklopeedia veebilehekülg 2021). Pole selge, millal külaskäik toimus ja kui paljud rühmituse liikmed sellest osa võtsid, kuid Riho meenutusel võis noori olla vähemalt kuus. Tiiu mäletab, et kirikuõpetaja juurde oli kogunenud palju huvilisi ka peale Kābikese seltskonna. Ta seletab, kuidas Haamerite pererahvas noored suure lahkusega vastu võttis, pakkudes isegi öömaja. Nagu liikmetele meenub, kuulatigi lihtsalt kirikuõpetaja lugusid igasugustest elujuhtumistest, näiteks ajast, mil Haamer Venemaal sõjavang oli. Ilusaks mälestuseks peab Riho seda, kui õhtulaua ümber kogunenud Haameri perekond laulis. Ka Tiiu mäletab külaskäiku heldimusega ja seletab kui liigutatud noored olid Haameri inimlikkusest ja headusest. Ta võrdleb Kābikese väljasõitu palverännakuga:

Harri Haamer, ta oli selline inimene, et ta siiralt tundiski sinu vastu huvi. Tal ei olnud seda pealiskaudsust. Ja sinna juurde käis ka muidugi religioosne jutt, aga see kõik oli asjakohane. Ja ta tundiski meie kõigi vastu huvi. See oli kuidagi nii liigutav. Me läksime tema juurde nagu mõnes mõttes palverännakule. ... Ja nad võtsid meid vastu, söötsid, majutasid. Tegelikult uskumatu. Sellist inimlikkust oli hästi palju. Ja ma ei ütleks, et oleks olnud nagu siukest luterluse propagandat. Halvas mõttes. Et see oli vastupidi, see oli üleüldine, niisuguse üldise headuse levitamine. (Tiiu 2021)

2.11. Ram Tammi külastamine

Teine meeldejääv küllasõit viis Kábikese noored Ram Tammi (1911–2002) juurde, keda on nimetatud joogiks, müstikuks, guruks ja mõnede jaoks lihtsalt õpetajaks (vt lisa 16). Raamatust „Maagide kool“ (Wiedemann 2008) võib lugeda, et Ram Tammi juures käisid kokku huvilised nii Eesti NSVst kui Nõukogude Liidust laiemalt, et meistriga isiklikult kohtuda, kuulata tema õpetusi ja omandada praktikaid. Wiedemann kirjeldab, et Rami juurde võeti minnes alati toidumoon kaasa, ta pakkus külalistele omavalmistatud teed ning siis vesteldi, mediteeriti koos ja tehti joogat (*ibid.*: 38–42). Ka Kábikese liikmete meenutustest tekib sarnane pilt.

Lisa 16. Foto Ram Tammist deskriptsiooniga Mihail Tamm, null-mull-pull-teooria rajaja oma residentsis 12. nov 1978, Peetri erakogu

Kábike jõudis Ram Tammi juurde esimese tegevusaasta sügisel, nagu seisab fotoalbumis: *Palverännakul – TARGA, MEISTRI, ÕPETAJA juurde 1977. a. sügisel*. Enamasti meenusid toonastele noortele joogi ettekanded tema tühjusetooriast (Kábikese fotoalbumis nimetatud *null-mull-teooriaks*) ning ühised meditatsiooniringid. Riho järgi istuti energiaringis ja hoiti kätest kinni.

Vahel oli keegi keskel ja teised ümber, mäletab Tiina. Ram olevat ka *energiaid kohendanud*, lisab ta ja kirjeldab, kuidas meister suunas oma energiat kolmanda silma tšakrasse. Peeter mäletab selgelt Rami kanget teetõmmist ning guru talu erakordset väljanägemist (vt lisa 17). Seintel leidis idamaiseid kujunduselemente ja trumme, kirjeldab ta:

Oi, seal oli väga huvitav! Ta pakkus teed, hästi kange maatee oli, nagu kohvi peaaegu, 10 komponendist. Ja siis ta rääkis meiega. Tegi mingit energiaringi meiega, ma mäletan. Tal oli väga mõnus energia seal. Kogu see talu oli ürgne, eksootiline. Nagu parred olid ja mingi ahi siuke. Igasugused budistlikud või hinduistlikud mandalad ja võibolla isegi mingid trummid ja niuksed asjad. (Peeter 2021)

Lisa 17. Foto Ram Tammist tema kodu deskriptsiooniga See metallikolakas MEISTRI käes on Buddha Gautama isiklikult, Peetri erakogu

Võib järeldada, et Ram Tammi külastus jättis noortele sügava mulje. Seda kinnitavad intervjuudes jagatud põhjalikud mälestused. Paljud liikmed teadsid rääkida ka Rami eluloost ning kirjeldasid külaskäiku detailset. Tiina jaoks on joogi külastamine üks eredamaid mälestusi Käbikese aegadest. Tema pidas Rami võimsaks õpetajaks, kuigi Ram ise end nii nimetada ei soovinud, märgib Tiina. Edith mäletab, et muljetavaldavaks tegi kohtumise see, et tegemist oli

vaimse inimesega, kes praktiseeris seda, millesse ta usub. Edith pidas Rami tugevaks praktikuks ja üleüldse karismaatiliseks isikuks.

2.12. Teised ringkonnad

Käbike pakkus asjasse pühendunud noortele võimalust enda huvidega kollektiivsel ja organiseeritud viisil tegeleda. Sel moel aitas Käbike juhtida liikmete tegevust ja enese arendamise soovi, andes sellele vormi. Võib eeldada, et liikmete huvitegevus ei piirdunud vaid Käbikesega. Selgub, et sarnaste teemadega, nagu oli seda Ida huvi, tegeleti ka mujal. Intervjuudest leiab teisi samalaadseid üritusi, klubisid ja ringkondi, millega noored kokku puutusid, kuid mida Käbikese tegevuse alla arvata ei saa. Need lood seletavad aga, mil moel oli Käbike oma temaatika ja liikmete kaudu seotud laiemas vaimse sfääriga.

Mitmes intervjuus mainitakse taas Ida-huvilisi, keda koondasid Tallinnas Salme kultuuripalees (praegune kultuurimaja) tegutsenud orientalistikaklubi ning Tartu Riikliku Ülikooli (praegune Tartu Ülikool) juurde loodud orientalistika kabinet. Mõlemas korraldati sarnasel viisil ettekande- ja aruteluõhtuid, nagu meenutavad Käbikese liikmed. Kui Edith Tartusse õppima asus, hakkas ta ka orientalistika kabineti loengutes käima, mida ta meenutab kui väga huvitavaid ja akadeemilisi koosviibimisi. Ametlikule osale järgnenud meelelahutuslik õllejoomine talle väga ei sobinud, lisab ta. Tiiu meenutab, et Käbikese liikmed käisid vahel ka pealinna orientalistikaklubi ettekandeid kuulamas. Ta mäletab esinejaid, nagu Linnart Mäll ja Haljand Udam, kes olid tuntud ida keelte tõlgid. Tiiu seletab:

Salme tänaval hakkas avalikult tegutsema orientalistikaklubi. /.../ Seal väga palju esinesid omaaegsed ida keeltest tõlkijad – Linnart Mäll ja /.../ Haljand Udam. [Ja teised.] Ja see ei olnud ka puhtalt ainult orientalistika, seal oli ka muid teemasid. Tegelikult see Käbi seltskond hakkas käima seal orientalistikaklubis ka neid asju kuulamas. Üks selle orientalistikaklubi eestvedaja oli muidugi Ingvar Luhaäär. /.../ [See klubi] oli orienteeritud sellele orientaalsele maailmale. (Tiiu 2021)

Käbikese noorte meenutustest tuleb pinnale palju nimesid ja tegemisi, mis annavad aimu tollasest vaimsest sfäärist. Intervjuudes mainiti nimesid, nagu tervendaja Gunnar Aarma, vandenõudeuuriija Jüri Lina ja Aime Piirsalu, kellel käidi Vormsil külas ja keda Peeter kirjeldab

kui tolle aja kõige kuulsamat spirituaalset naist. Mõned Käbikese noored tegelesid karatega, mis oli tol ajal keelatud. Riho meenutab, kuidas Tartu mnt saunas toimusid kindla järjepidevusega mingil ajal mitteametlikud sauna- ja kirjandusõhtud, kus osalesid ka Ivo P ja Ivo V. Samuti puutusid noormehed kokku erinevate marginaliseeritud inimestega psühhiaatriakliinikus (kõnekeeles ka *hullumaja*), kuhu võis sattuda sõjaväekohustusest kõrvalehiilimise tõttu. Palju mainitakse ka kokkusaamisi kohvikutes Moskva, Pegasus ja Varblane. Viimases toimusid ka plaadivahetusüritused. Peale selle löid osad Käbikese liikmed kaasa veel arengujärgus olevas Tallinna kirjandusrühmituses NAK ehk Noorte Autorite Koondis.

Mingil viisil oli kokkupuuteid ka hipidega, kellega kohtuti Tallinnas Harjumäel, Ram Tammi juures ja mujal. Riho mäletamist mööda olid Mustvee kirik ja Mooste seltsimaja tuntud hipide kogunemispaidad. Häälega reisimine oli toona noorte seas laialt levinud – seda mäletavad Käbikese liikmed selgelt ka oma kogemusest. Hääletusretkedel satuti hipiringkondadesse ka väljaspool ENSVd. Tiina mainib Venemaa spirituaalseid ringkondi ja Moskva hipide seltskonda, kellel ta külas käis. Ta nimetab neid *katelšik*’uteks (vene k katlakütja). Sealsed hipid töötasid kõik katlakütjatena, kuna nende dissidentlikud vaated ei lubanud paremaid väljavaateid, seletab Tiina. Hipideks end Käbikese liikmed ise ei pidanud.

Kuna Käbike oli võrdlemisi väike rühmitus, kuhu jõuti ainult sõprade kaudu, võib öelda, et see tegeles suuremast vaimsest olustikust mõnevõrra eraldiseisvana. Kuid kokkupuuteid oli, nagu meenutab Tiina. Käbikest sidusid ümbritseva vaimse sfääriga just rühmituse liikmed, selgitab ta. Teiste huviringkondadega samastuti, kuna tunti, et koos seistakse väljaspool süsteemi mingis alternatiivses olustikus. Tiina seletab:

Käbike oli nagu eraldi organisatsioon, aga muidugi, kuna meil oli nii palju erinevaid inimesi, siis need kokkupuutepinnad nende erinevate [teemade ja ringkondadega] olid küll olemas. Ja mina küll tundsin, et see oli nii. Et me nagu võngume selles sfääris. Mis on eraldi sellest ametlikust pealesurutud süsteemist, milles me olime. (Tiina 2021)

2.13. Kehtiva korra vastane?

Et mõista Kábikese vaatenurka, küsisin toonastelt noortelt intervjuudes otse, kas Kábike oli nende arust kehtiva korra vastane. Asja nähakse kahte pidi. Esmalt tõdevad liikmed samuti, et nende huvid ja uuritud teemad olid kehtiva korra vastased. Neid nimetati väärtedusteks, seletab Riho, kes peab Kábikese tegevust mingil viisil dissidentlikuks. Eve mainib, et kuigi Kábike oli suunatud alternatiivide leidmisele, oli nende tegevus samas ka vastupanu valitsevale korrale. Meenutustes kajastub selgelt, et toonase režiimiga noored päri ei olnud. Huvitav asjaolu, mis Kábikese dokumente lugedes silma jääb, on kirjutiste irooniline ja pilkav stiil, millest võib aimata liikmete vastumeelsust Nõukogude võimu suhtes. Heaks näiteks on sovetlikku keelepruuki matkiv Kábikese aastapäevakõne (vt lisa 18). Tiina mälu pilt ühest Kábikese tantsuõhtust illustreerib olukorda ilmekalt. Tema mäletamist mööda hõigati keset tantsimist sotsialistlikke loosungeid, mida jälestati. Ta kirjeldab juhtunut nii:

Igal juhul me tantsisime hästi palju ja siis selle tantsu vahel, see oli sürrealistlik, aga me hõikasime selliseid sotsialistlikke loosungeid, mida kõik nii-öelda põlgasid. Aga kui sa neid sellises situatsioonis hüüad, nagu „Rahvaste sõprus on üle kõige!“ või „Vabadus kõigile töötavatele inimestele!“. Ja „Võrdväärsed õigused kõigile inimestele!“. Ja korraga need muutusid niimoodi kahedimensionaalseks ja kolmedimensionaalseks. Ja ühest küljest olid need kõik sellised asjad, mida kella üheksa ajal Vremjast võis kuulda. Aga teisest küljest, kui sa neid tegelikult välja ütled, siis selles see oht nagu on, et sa võid teha ükskõik, milliseid kuritegusid. Selliste heade sõnade taga. Ja need, kes ei usu – need saadad ümberprogrammeerimislaagritesse. (Tiina 2021)

Samas ütlevad Kábikese noored, et selgepiirilist poliitilist hoiakut rühmitusel ei olnud. Nad ei mäleta, et Kábike oleks mingil märkimisväärsel viisil poliitiline olnud. Kuigi mõnes seltskonnas räägiti vaba Eesti võimalusest, mainib Edith, et noortena ei tundnud nad, et neil oleks väljundeid, kuidas riigikorda muuta. Riho tõi esile, et Kábikese liikmete ambitsioone ei saa mingil viisil võrrelda näiteks 40 kirjas osalenud ühiskonnategelaste omaga. Tiina jaoks oli Ida huvi omal viisil mittepoliitiline. See oli enesearenduslik, seletab ta. Ka Tiina jaoks oli Kábikese rõhk pigem maailma avardamisel. Tema sõnad võtavad olukorra hästi kokku, jättes küsimuse lahtiseks. Tiina arusaama järgi oli Kábike kuskil vahepeal:

Kui niiviisi hakata mõtlema, siis me balansseerisime kusagil piiri peal. /.../ Me kritiseerisime väga palju olemasolevat, aga minu meelest ei olnud meil niisugust ambitsiooni hakata riigikorda kukutama. Või ma ei tea, mälestusmärke hakata lõhkuma. Minu meelest me /.../ rohkem püüdlisime maailmaavaruse poole. (Tiiu 2021)

2.14. Kokkupuuted KGBga

Kuna noorte huvid ja rühmituse tegevus langesid toonase võimu kohaselt keelatud nimekirja, tekib küsimus, millised olid Kábikese liikmete kokkupuuted julgeolekuüksustega. Meenutustest selgub, et need olid põgusad. Kábikesega seondult ei mäleta keegi mingeid isiklikke probleeme KGBga. Tiiu pakub üheks põhjuseks seda, et Kábike oli parajalt väike rühmitus, mis tegutses piisavalt lühikest aega, et võimude huviorbiiti sattuda. Samas paneb see teda imestama, et Kábike neil kahe silma vahele jäi, kuna Ida teemade tõrjumine oli KGB jaoks alati oluline olnud. Ta seletab:

Sügaval vene ajal, oli iga Idamaaga seotud asi alati KGB huviorbiidis. Me Evega ei tundnud seda, sest olime parajalt lihtsameelsed. Kuid et Kábike oleks võimuorganitele kuidagi kahe silma vahele jäänud - võimatu. Pigem tahaks teada, mis või kes meid hoidis, et meile midagi ei inkrimineeritud. (Tiiu 2021)

Mälestustest paistab, et noored tajusid, millist ohtu KGB endast kujutas. Kábikese liikmed olid teadlikud, et Idamaaga seonduv on keelatud nimekirjas ning millised on ametlikud võtted teisitimõtlejate maha surumiseks. Teati, et ka väiksematele üleastumisele kui Kábikesse kuulumine järgnes vahel tõsine repressioon. Inimesi arreteeriti, kõrvaldati töölt ja ülikoolist või sunniti koostööle KGBga, meenutavad toonased noored. Võib järeldada, et ohtu tajuti ning mingisugune alalhoiuinstinkt liikmetel oli. Näiteks ei leia Kábikese dokumentidest ühegi liikme täisnime, seda ilmselt juhuks, kui paberid peaks väljapoole lekkima. Siiski tundub, et valitses ka teatud kergemeelne suhtumine. Näiteks fotoalbumist võib leida lauseid, mis viitavad ironilisel toonil Kábikest varitsevale KGB ohule. Nagu see teemaõhtu kavapunkt:

Fotografeerimine julgeoleku tarvis (Palun mitte püüda oma nägu varjata!) (vt lisa 7)

2.15. Kābikese lõpp

Paraku pole selgust, millal Kābikese tegevus täpselt lõpetati. Meenutuste ja dokumentide alusel võib väita, et rühmitus tegutses aktiivselt vähemalt kolm aastat. On tõenäoline, et 1980. aastal enam palju üritusi ei toimunud ning sealt edasi vaibusid Kābikese ettevõtmised täielikult. Eve mäletab, nagu oleks rühmitusel olnud ka ametlik lõpp. Pildialbumis on foto (vt lisa 19), mille pealkirjaks on: „KĀBIKESE“ aastapäev 10. II 1980. Vist küll viimane taoline pidu. On võimalik, et Kābikese kuulutatigi siis lõpetatuks, kuid teiste liikmete mälestused räägivad, et Kābikese lõpp oli pikem ja sujuvam protsess, mille tingisid noorte isiklikud asjaolud.

Lisa 19. Foto Kābikese kohtumisest 10. veebruaril 1980. aastal deskriptsiooniga „KĀBIKESE“ aastapäev 10. II 1980. Vist küll viimane taoline pidu, Peetri erakogu

Mis tingis rühmituse laialimineku, on samuti mitmetahuline küsimus. Mõne meenutuse kohaselt mängis Kābikese lõpus oma rolli ka KGB. Eve jutu järgi olid levinud kuuldused nende rühmitusest lausa Tartu ringkondadesse. See oli murettekitav ja sestap otsustati kõigi turvalisuse ja heaolu kaalutlusel tegevus lõpetada, arvab ta. Loomuliku hääbumise kasuks räägib tõsiasi, et liikmete elukorraldus viis neid eri suunas. Mõned astusid ülikooli, teised läksid tööle ja kolmandad alustasid pereelu. Kindla eriala valimine andis noortele uue sihi ja lükkas Kābikese teemad

tagaplaanile, arvab Edith. Nii ei jäänud lihtsalt aega, seletab ta. Tiiu loeb Eve kirjadest, et noored väsisid mingil viisil üksteisest lihtsalt pika peale ära. On võimalik, et nende jaoks olid ka Käbikese uurimisteemad sel eluhetkel ammendunud.

3. Kábikese mõtestamine

Ühest küljest paistab, et Kábikese loomine oli uitmõte – selle asutamine toimus juhuslikul sõprade koosviibimisel. Spontaanselt koostati tegevusjuhise, põhikiri, pandi nimi ja kinnitati kõik sealsamas ametlikult paberile alla kirjutades. Siiski ei kukkunud Kábike nii-öelda alla selgest taevast. Rühmituse ellu kutsumisel oli kindel ajend. Liikmete mälestustest ilmnes, et nende keskne juhtmõte oli enese arendamine. Selline maailma avardamise ja tundmaõppimise soov oli noori püsivalt saatnud kooliaastate jooksul ka enne Kábikese algust. Rühmituse loomine oli vastus sellele igatsusele. Eesmärgiks oli just üheskoos targemaks saada. Tiiu võtab selle kokku nii:

No mina arvan, et see oli nende jaoks, kes algatasid selle, nende jaoks, kes sinna külge hiljem tulid, see oli kõige rohkem ikkagi nihukese vaimse arendamise jaoks väga huvitav. Ja noh, ma arvangi, et põhieesmärk oligi sellel Kábikesel läbi omavahelise suhtlemine, piltlikult öeldes, targemaks saada. Ja noh, see on ju tegelikult noorel inimesel väga tänuväärne soov. (Tiiu 2021)

Inimese püüdlus suurema tarkuse poole on igal juhul loomulik nähtus. Kábikese puhul tuleb aga silmas pidada, et nende tegevusväljaks oli Nõukogude Liit, mille juurde kuulus ideoloogiline propaganda. Soositud maailmavaade oli riiklikul tasemel sätestatud ning alternatiivsetele käsitlustele võimude silmis kohta ei olnud. Noorem põlvkond puutus ideoloogilise survega enim kokku koolipingis. Noored tajusid sovetliku ühiskonna kriipivaid vastuolusid ning mõistsid Nõukogude inimese igapäevaelu kahte tahku – avalikku ja isiklikku. Sestap toimusid diskussiooniringid omavahel salajas. Sarnaste huvidega noori koondavad ringkonnad pakkusid intellektuaalsete ja sotsiaalsete tegurite kõrval võimalust jagada ja vahetada materjale, nagu muusikaplaate ja kirjandust (Frisby 1989: 3–8).

Kábikese liikmete mälestusest ilmnes samuti, et huvi tunti selle vastu, mis ulatus kaugemale koolis õpetatud marksistlikust maailmavaatest. Edith selgitas, et toona ei olnud koolis kõigest rääkida lubatud, samas valetamine tundus paljudele samuti väär. Eve seletuste kohaselt

oligi just see *vaimne vaakum* neid liikuma panevaks jõuks, mis tingis enese harimise vajaduse ning ajendas Käbikese loomist. Ka Tiiu leiab, et rühmituse tagamõte võis olla koolist jäänud lünkade täitmine. Ta kirjeldab seda nii:

Ja need asjad, mis me koos läbi elasime – need ettekandeõhtud, need teatrid, mingisugused jalutuskäigud, mingisugused muusika kuulamised. See on tegelikult nagu baasharidus selles mõttes. Et võibolla võiks isegi ütelda piltlikult öeldes, et me tegime tasa seda, mida oleks pidanud tegema haridussüsteem. Haridus oleks pidanud neid asju õpetama, mis me siis koos õppisime. (Tiiu 2021)

Kirjandusklubi Tõru eeskujul korraldati Käbikeses teemaõhtuid, kus liikmed pidasid üksteisele loenguid ja arutasid huvipakkuvate teemade üle. Vahel käisid külalisesinejad, teinekord käisid noored ise kultuuri- ja usutegelastel külas. Samuti tähtistati omakeskis sünnipäevi. Mõned liikmed tegelesid materjalide tõlkimise, paljundamise ja väljaandmisega. Vähesel määral toimus ka Käbikese tegevuse dokumenteerimine – rühmituse plaanid, ülevaatlilikud aruanded tegemistest ja loengumaterjalid koondati almanahhi. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Käbike oli iseorganiseeruv, sest paika pandud ülesandeid ja hierarhiat liikmete vahel ei olnud.

Noorte huvide kohta on Tiiu kokkuvõtvalt öelnud: *Eks see üks paraufopsühhoorientodissidento-huvi oli!* (2021). See väljamõeldud väljend kirjeldab Käbikese teemaderingi hästi. Peamiselt uuriti kõike, mis puutus Ida usunditesse ja esoteerikasse. Kuna need teemad moodustasid põhilise alternatiivi toonasele ametlikule ideoloogiale, võib Käbikese teemavaliku kujunemist pidada loomulikuks. Palju mainiti intervjuudes budismi, „Muutuste raamatut“, „Tiibeti surnute raamatut“, joogat ja karated. Sekka lisati ka üldkultuurilisi teemasid ning psühholoogia ja paranormaalsuse valda kuuluvat. Huvide mitmekesisusest ilmneb aga oluline tõsiasi – Käbike oli väga heterogeenne rühmitus. Kuna aga liikmete isiklikest huvidest lähtus kogu Käbikese teemakäsitus, kerkisid vahel esile pinged rühmituse käekäigu pärast. Vaatamata erinevustele püsisid noored koos, meenutab Tiina:

Käbikene oli väga eriline. Et need olid nii erinevad inimesed olid seal koos. Ja et me... Ma ei ütleks, et me kõik samamoodi mõtlesime. See võibolla oligi just huvitav, et me erinevatest nurkadest nägime seda kõike. Et seda, kui avameelselt saab suhelda sel teemal. See oli

väga oluline minu jaoks. /.../ Budistlikus mõttes oli nagu sangha. [Olime] sellised samutimõtlejad. Kuigi tegelikult ei olnud samutimõtlejad. (Tiina 2021)

Käbikese teemasuunitlus räägib ka laiemast nähtusest, mida nimetatakse idastumiseks. Lühidalt tähendab see Ida usunditest pärit ideede, õpetuste ja praktikate levimist Läände 20. sajandi teises pooles (Altnurme 2006: 44–45). Võib öelda, et idastumisel oli oluline mõju Käbikese väljakujunemisele. Kujundlikult öeldes, oli noorte uudishimu nagu liblikavõrk, millesse sattunud kõige levinumad putukad olid just Ida teemad. Liikmete meenutustest võib järeldada, et noored tajusid nähtuse laiaulatuslikkust. Mainiti Ida suunitlusega ringkondi ja isikuid, kellega Käbikese noortel kokkupuuteid oli. Viiteid suuremast Ida huvi levikust võib leida ka 1978. aastal rühmituse liikmete kirjutatud artiklist, mis käsitleb Käbikese ajalugu (vt lisa 3). Selles kommenteerivad nad Ida huvi populaarsust ja mõtisklevad oma kohast selles *atmosfääris*:

Vaadeldes Eesti vaimse elu tänapäeva, ei jää märkamatuks, et mitmel pool valitseb praegu budistlik nirvaana-hullustus, tegeldakse transtsendentaalse meditatsiooni ja Mahamudraga, mõeldakse Samadhi'st ja isegi ollakse-mitteollakse selles seisundis-mitteseisundis. (vt lisa 3)

Kuna käesoleva artikli eesmärgiks oli käsitleda vaid „Käbikese“ ajalugu, siis ei tule siin praegu vaatlemisele sellised probleemid nagu: Jõudude paigutus praeguses Eesti vaimses atmosfääris ja „Käbikese“ koht selles. (vt lisa 3)

Samuti võib Käbikese loos näha märke uue vaimsuse levikust. Liikmete huvid hõlmasid sarnaseid teemasid, mis iseloomustavad ka *new age*'i mitmekülgset sisu – Ida usundite kõrval ka psühholoogia, esoteerika ja paranormalsed nähtused (*ibid.*: 78). Intervjuudes mainiti psühhoanalüüsi, Carl Gustav Jungi, UFOsid, kabalistikat ja muistseid tsivilisatsioone. Peale kattuvate huvide leidub sarnasusi Käbikese tegevuses, mis viitavad uue vaimsuse mõjule. Nimelt oli tuntud spirituaalsete tegelaste ja tervendajate külastamine levinud nähtus, kuna otsiti enda vaimsetele püüdlustele õpetajat (*ibid.*). Võrdluseks on Käbikese küllasõit Ram Tammile. Sarnasel viisil otsiti, tõlgiti, trükiti, paljundati ja anti edasi tuttavalt tuttavale vaimseid teemasid puudutavat kirjandust nii Käbikeses kui uuest vaimsusest huvitunute ringkondades (*ibid.*).

Uue vaimsuse keskne termin *otsija* võib samuti aidata Kābikese lugu mõtestada. See tuli kasutusele peale 1960ndaid, kui *new age*'i iseloomustav kultuslik miljöö oli välja kujunemas. Laias mõttes võib terminit mõista nii: „[Otsijad] püüavad leida oma elule usulist tähendust ja eesmärgi, kasvamist ja arenemist, lahendada probleeme ning rikastada elu, kuid nad ei tee seda traditsioonilisel viisil, rahuldudes tegevusega ühe koguduse raamides, vaid osalevad aktiivselt religioosel turuplatsil, kujundades ise oma usku.“ (*ibid.*: 38). Sisuliselt viitab see usulisele või vaimsele uudishimule, mille ajendil otsitakse religioosseid maailmakäsitlusi, mis toetaksid erinevaid väärtuseid.

Tõsi küll, Kābikese liikmed ei kasutanud oma mälestuses sõnu *uus vaimsus* ega *otsija*, kuid sarnasusi võib leida küll. Arvestades toonaste noorte enese arendamise püüdlust ja käsitletud religioosseid teemasid, nagu budism, jooga, meditatsioon ja ka Harri Haameri külastus, võib rühmituse liikmeid teatud viisil otsijateks pidada küll. Võibolla ei olnud nende otsingud teadlikult religioonile suunatud, kuna Nõukogude ühiskond ja haridussüsteem oli usulise diskursuse kõrvale heitnud. Sestap polnud noortel ka nii-öelda religiooset keelt, mis oleks neile loomulikul teel pärandunud. Siiski olid Tiiu sõnutsi noored usulistele teemadele avatud. Selge on see, et nad otsisid midagi, mida ateistlik ideoloogia ei pakkunud.

Kābikese noorte avatus Idamaistele teemadele sidus neid mõnel viisil ka hipidega. Oli ka Nõukogude lillelapsi ühendav joon budismist ja teistest orientoalsetest usunditest pärit õpetuste ja praktikate järgimine (Toomistu 2016: 54). Liikmete meenutustest selgus, et kokkupuuteid hipidega oli nii Tallinnas, kui mujal Eestis ning ka kaugemal Nõukogude Liidus mõnel hääletusretkel. Kuna „võnguti“ samas Ida ja esoteerika sfääris, olid kohtumised loomulikud. Hipide poolt austatud ja palju külastatud guru Ram Tammi juures käisid ju ka Kābikese noored. Hipiliku identiteediga rühmitus ei samastunud, vähemalt ei pidanud mälestuste järgi tollal keegi neist end lillelapseks. Riho sõnul liikusid nad hipidega paralleelselt ja olid mõnes mõttes hingelt sarnased.

Hipide olukord aitab heita valgust ka küsimusele, kas Kābike oli kehtiva korra vastane. Näiteks Nõukogude hipid ei olnud poliitikast huvitatud. Pigem pidasid nad oma suhtumist apoliitiliseks ega kujutlenud viisi, kuidas võimuvõngudesse sekkuda (*ibid.*: 45). Hipide hoiak ei olnud niivõrd vastanduv, kuivõrd ükskõikne (*ibid.*: 47). Ka võimude silmis ei olnud hipid niivõrd ideoloogiline, kuivõrd esteetiline probleem (Remmel 2014: 102). Peamine oli olla vaba ning selle

püüdluse valguses on hipide vastuolu kehtiva korra suhtes Terje Toomistu nimetanud pigem passiivseks protestiks (2018). Muusika, psühhedeelia ja vaimsete praktikate kaudu püüti saavutada teatud sisemist vabadust ja lahutatust Nõukogude argielust. Sellise rändamise kirjeldamiseks on Toomistu kasutanud ka väljendit sisepagulus (2021).

Sarnaselt püüdesid ka Kábikese noored vähemalt intellektuaalse vabaduse poole, Nõukogude ideoloogia piiravatest kammitsatest priiks. Tähtis oli maailma avardada teadmiste hankimise kaudu. Ja sestap, sarnaselt hipidele, ei olnud ka nemad otseselt kehtiva korra vastased. Kábikese liikmed ei leidnud endas poliitilist motivatsiooni, et režiimi muuta ega suhelnud ka poliitaktivistide ringkondadega, nagu selgub meenutustest. Tiina jutu järgi oli Kábikese enese arendamise huvi teatavas mõttes mittepoliitiline. See tähendab, et vaatamata tõsiasjale, et suurem osa rühmituses käsitletud teemadest olid Nõukogude korra järgi keelatud, ei olnud noorte huvitegevus otseselt kehtiva korra vastu suunatud. Ideoloogilisest haardest tingitud vajadus laiema maailmakäsitluse järele oli mõnes mõttes paratamatu.

Lisaks kõigele eelpool mainitule jääb üle veel tõdeda, et Kábikese oluline tahk on ka noorus. Rühmituse tekke, kujunemise ja tegevuse taustal tuleb silmas pidada, et asjaosalised olid 20ndate eluaastate alguses olevad noored, kel oli keskkool äsja seljatatud ning uued seni tundmatud väljakutsed ees ootamas. Noorus on põhjapanevate avastuste ja muutuste aeg. „Teismeiga ja varajane täiskasvanuiga on väärtuste ja ideede ümber kujunemise aeg, mil õpitakse tundma iseenda suhet laiema maailmaga, sestap on see oluliseks sekundaarse sotsialiseerumise allikaks.“ (Brake 1985: 24). Lapsepõlve ja täiskasvanuks saamise vahele jääv iga on oluline lävi, mida traditsioonilistes kultuurides on oluliseks transformatsiooniks peetud ja omanäoliste siirderiitustega pühitsetud (Van Gennep 2020). Noorus on üleminekuaeg, kus suhted mängivad „uue ja laiema“ maailmaga tutvumisel olulist rolli. Edith mõtestab seda nii:

Selles vanuses, kus sa oled keskkooli lõpus ja otsid ja avastad iseennast /.../ Ja Nõukogude aeg ei olnud selleks, ütleme, teatud tegevusteks ja teatud valdkondadeks, väga soosiv. Ja siis sa otsid, vaatamata, ei olnud mobiile ja internetti, sa otsid neid inimesi, kes mõtleavad nagu samas suunas. (Edith 2021)

Noorte kultuur (*youth culture*) võtab subkultuurilisi vorme seal, kus on tekkinud organiseeritud ja teadvustatud väärtus-, käitumis- ja tegevuskogumid, mis eristuvad laiemast

normist (Brake 1985: 8). Kábikest kui väikest ja pigem kõrvalist rühmitust ei saa pidada kui eraldiseivaks subkultuuriks, kuid taolisi jooni leidub. Sarnaselt mõnele subkultuurile, tekkis Kábike lahendusena mingile kollektiivsele probleemile, mis oli antud juhul maailmakäsitluslik ja hariduslik puudujääk. Samuti pakkus rühmitus võimalust liikmetel identiteeti luua Kábikese kollektiivse enesekuvandi näol, milleks oli enese arendamise püüd, mis vastandus kehtiva korra normile. Michael Brake'i subkultuuri definitsioon peegeldab mõneti ka Kábikese ümber toimunut:

Subkultuurid kerkivad esile püüdlustest lahendada kollektiivselt kogetud probleeme, mis tulenevad sotsiaalsete struktuuride vastuoludest, luues kollektiivse identiteedi, mille kaudu on võimalik saavutada eraldiseisev identiteet, mis ei ole määratud klassi, hariduse või ameti poolt. (ibid.: ix)

Kábike oli selles valguses ka noorusest tingitud nähtus. On loomulik järeldada, et liikmete jaoks oli nende omavaheline suhtlus ja üheskoos tegutsemine olulise tähtsusega isikliku maailmapildi väljakujunemisel. Kábike pakkus liikmetele võimalust õppida tundma nii laia maailma, kui ka lähemal asuvat – suhteid sõprade ja iseendaga. See aitas neil arendada elulisi arusaamu, väärtuseid ja oma identiteeti. Intervjuude läbiviimist saatis sageli kerge heldimus, kui osalejad meenutasid oma noorusaega, Kábikese tegemisi ning mõtisklesid mõju üle, mida rühmitus nende hilisemale käekäigule on avaldanud. Ühtmoodi tuntakse tänu ja rõõmu Kábikese üle ja peetakse seda oluliseks osaks oma elus.

Kokkuvõte

Uurimuse eesmärk oli anda ülevaade nõukogudeaegse noorterühmituse Kābīke tekkest, tegevusest, huvidest ja lõpust ning uurida ajastu konteksti, et võrrelda rühmitust teiste sarnaste nähtustega, mis aitavad seda mõtestada. Need olid toona levinud Ida huvi, uus vaimsus ja hipid. Tegu oli kvalitatiivse uurimusega, mille meetod oli suuline ajalugu. Sestap olid olulised allikad rühmituse liikmetega tehtud kuus poolstruktureeritud intervjuud. Veel oli Kābīkese loo kaardistamisel ja ilmestamisel kasu liikmete alles olnud materjalidest, nagu Kābīkese almanahh, märkmed, kirjad ja fotod. Töös otsisin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

Kuidas Kābīke tekkis? Mis oli selle ajendiks?

Kuidas oli Kābīkese tegevus organiseeritud?

Millised olid noorte huvid? Mis teemadega Kābīke tegeles?

Mil viisil oli Kābīke kehtiva korra vastane?

Kuidas Kābīkese tegevus lõpetati?

Kuidas mõtestada Kābīkest teiste sarnaste nähtuste valguses?

Töös selgus, et Nõukogude ideoloogilisel olukorral oli mõju Kābīkese tekkimisele. Nimelt tajusid rühmitust asutanud ja ka hiljem liitunud noored vajadust laiema maailmapildi järele, kui Nõukogude propaganda võimaldas. Nende jaoks ei pakkunud toonane ideoloogiliselt kujundatud kool piisavalt teadmisi. Seega oli Kābīkese algatamist saatvaks teguriks noorte enese arendamise soov. Rühmitus oli viis, kuidas kollektiivselt püüda korvata haridusest tingitud puudujääk ja arendada suuremaid teadmisi. Kābīkese loomise oluline eeskuju oli kirjanduslik aruteluklubi Tõru. Esmane suunitlus oli selgelt defineerimata lai kultuurihuvi. Kābīke asutati ühel juhuslikul sõprade kokkusaamisel 7. veebruaril 1977. aastal.

Kābīkeses korraldati teemaõhtuid, kus liikmed esinesid ettevalmistatud loengutega ja vedasid arutelusid. Samuti kutsuti külalisesinejaid ja käidi külas huvipakkumatel isikutel, nagu Ram Tamm ja Harri Haamer. Samuti korraldati sünnipäevapidusid ja kohtuti niisama tantsuõhtuteks ja muusika kuulamiseks. Veel tõlgiti ja paljundati vähesel määral Ida usundite ja

vaimsusega seotud kirjandust ning dokumenteeriti rühmituse tegevust koguteoses. Selget hierarhiat ega ülesandeid liikmete vahel ei olnud. Kábikese tegevust kujundasid mõned lihtsad põhimõtted, mis sätestati asutamislepingus, ning ennekõike eeldus, et iga liige panustab oma huvidega rühmituse uurimistegevusse ja jagab oma teadmisi teistega. Nii kujunes Kábikese teemade valdkond välja liikmete huvide põhjal.

Uute noorte liitudes muutus Kábikese suunitlus kiiresti ja selgelt. Rühmituse valdavaks huviks said Ida usundid. Enamik uuritud teemasid hõlmasid sellele viitavaid märksõnu, nagu budism, meditatsioon, jooga, „Muutuste raamat” ja „Tiibeti surnute raamat”. Peale selle huvitusid Kábikese liikmed teemadest, nagu psühholoogia, Carl Gustav Jung, UFOd, paranormalsed nähtused jm.

Kas Kábike oli kehtiva korra vastane, on kaheti mõistetav küsimus. Rühmituse huvisid arvestades, võib öelda, et oli. Ida usunditega seonduv ei sobinud Nõukogude ideoloogiaga ja oli keelatud. Seega vastandus Kábikese uurimistegevus kehtivale korrale. Ent samas ei olnud ei rühmitusel ega selle liikmetel selget nõukogudevastast meelsust, mis oleks nende huvides ja käitumises väljendunud. Nad ei mõelnud riigikorra kukutamisest ega olnud seotud poliitiliste ringkondadega. Uurimuses osalenud liikmed ei oska samuti küsimusele ühest vastust anda.

Kuigi Kábikese keskne huvi Ida usundite vastu oli Nõukogude võimu järgi „mustas nimekirjas”, ei sattunud rühmitus julgeolekuorganitega pahandustesse. Samas võis Kábikese lõpetamise üheks põhjuseks olla KGB oht ja hirm vahelejäämisega kaasnevate karistuste ees. Täpsemalt võis rühmituse lõpetamist mõjutav tegur olla liikmete ohutunne. Teisalt mängis oma rolli ka aeg, kuna paljud noored olid oma eluga edasi läinud. Nad asutsid kõrgkooli, läksid tööle või alustasid pereelu ning nõnda ei jäänud Kábikese jaoks neil enam aega. On tõenäoline, et rühmituse tegevus häabus järk-järgult koos ürituste harvenemise ja liikmete hajumisega. Kábikese tegevus lõppes 1980. aastal.

On ilmne, et Kábikese teemasid valdav Ida huvi peegeldas laiemat nähtust mida nimetatakse idastumiseks, mis tähendab Ida usunditest pärit õpetuste ja praktikate levimist Läände. Sama toimus ka Nõukogude Liidus. Toonases Eestis levis sellekohane kirjandus ja leidis Ida huviliste ringkondi. Hea näide oli Tartu Ülikooli orientalistika kabinet, mille avalikud Ida-teemalised loengud olid populaarsed. Seega mõjutas Ida huvide levik Kábikese kujunemist olulisel

määral. Sarnast mõju avaldas ka uue vaimsuse ideede levik. Nendest haakusid Kābikese noortega esoteerilised teemad ja vaimsust puudutava kirjanduse levik. Ka hipidega leidus rühmituse noortel sarnasusi – peamiselt huvipakkuvate teemade näol, mis seadsid nad kehtiva korraga vastuollu. Lillelasteks Kābikese liikmeid siiski pidada ei saa.

Kasutatud materjalid

Kirjandus

Altnurme, Lea. 2005. Kristlusest oma usuni: uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Doktoriväitekiri. Tartu Ülikooli usuteaduskond.

Brake, Michael. 1985. *Comparative Youth Culture: the Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. London: Routledge & Kegan Paul.

Frisby, Tanya. 1989. Soviet Youth Culture. – *Soviet Youth Culture*. Toimetanud Jim Riordan. London: Macmillan, 1–15.

Hirsjärvi, Sirkka; **Remes**, Pirkko; **Sajavaara**, Paula. 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Karjahärm, Toomas. 2010. *Oleviku minevikud: ajaloolase käsiraamat*. Tallinn: Argo.

Karjahärm, Toomas; **Sirk**, Väino. 2007. *Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987*. Tallinn: Argo.

Kulmar, Tarmo. 1998. Üliõpilasorientalistika hiilgeaeg 1971–1983. – *Tartu Ülikool 1970–1988*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 106–114.

Laherand, Meri-Liis. 2010. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Sulesepp.

Pilve, Eli. 2010. „Aga vene ajal pidi igas õppetunnis siduma õppematerjali poliitikaga”. Ideoloogiline kasvatus nõukogude koolitunnis hilisstalinistlikus Eesti NSV-s. – *Tuna*(4), 54–71.

Pilve, Eli. 2013. Nõukogude noore kasvatamisest paberil ja päriselt. Ideoloogiline ajupesu Eesti NSV kooli(tunni)s 1953–1991. – *Tuna*(3), 82–100.

Remmel, Atko. 2008. Religioonivastase võitluse korraldusest Nõukogude Eestis. – *Ajalooline Ajakiri*, 3 (125), 245–280.

Remmel, Atko. 2014. Veel kord hipidest ja komsomolist ning mõningatest katsetest piirata roiskuva Lääne mõju Nõukogude noorsoo seas. – *Tuna*(2), 97–102.

Toomistu, Terje. 2016. The Imaginary Elsewhere of the Hippies in Soviet Estonia. – *Dropping out of Socialism: The Creation of Alternative Spheres in the Soviet Bloc*. Toimetanud Juliane Fürst ja Josie McLellan. Lanham: Lexington Books, 41–62.

Van Gennep, Arnold. 2020. *Siirderiitused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Volkonski, Immanuel. 2018. Põrandaaluse kristliku kirjanduse levitamine ENSVs. Magistritöö. Tartu Ülikooli usuteaduskond.

Publitsistika

Rahumägi, Jaanus. 2019. Priit Kelder esindas nii vaimu kui jõudu. – *Postimees*, 30. aprill. URL: <https://www.postimees.ee/6642280/jaanus-rahumagi-priit-kelder-esindas-nii-vaimu-kui-joudu> (vaadatud 19.04.2021).

Toomistu, Terje. 2018. Nõukogude hipide passivne protest. – *Vikerkaar*, nr. 10/11, 108–119.

Toomistu, Terje. 2021. Piiritud lennud paigalseisus. – *Vikerkaar*, nr. 1/2, 137–155.

Allikad

Altnurme, Lea. 2021. Vestlus juhendajaga Tartu Ülikooli peahoones, 18.02.

Eesti Entsüklopeedia veebilehekülg. 2021. Harri Haamer. URL: http://entsyklopeedia.ee/artikkel/haamer_harri (vaadatud 19.04.2021).

Graf, Mati. 2008. *Kalevipoja kojutulek. 1978. aasta poliitilisest pööripäevast 1988. aasta suveräänsusdeklaratsioonini*. Tallinn: Argo.

Kello, Karl. 2014. Tõru: kolm korda kolmteist. – *Õpetajate Leht*, 24. jaanuar. URL: <https://opleht.ee/category/varia/uks-hetk-ajaloos/page/9/> (vaadatud 19.04.2021)..

Oral History Association'i veebilehekülg. 2021. URL: <https://www.oralhistory.org/> (vaadatud 19.04.2021).

Toomistu, Terje. 2017. *Nõukogude hipid. 70ndate psühhedeealne underground*. Dokumentaalfilm.

Vahur, Ivo. 2009. *Yi Jing - muutuste raamatu keel*. Tallinn: Multiprint.

Wiedemann, Vladimir. 2008. *Maagide kool. Eesti okultne underground 1970–1980*. Tartu: Hotpress.

Intervjuud

Edith. 2021. Intervjuu, 25.02. Vanus 61.

Eve. 2020. Intervjuu, 6.07. Vanus 61.

Peeter. 2021. Intervjuu, 20.02. Vanus 67.

Riho. 2021. Intervjuu, 20.02. Vanus 63.

Tiina. 2021. Intervjuu, 25.02. Vanus 64.

Tiiu. 2021. Intervjuu, 25.03. Vanus 63.

The Youth Society "Käbike" of the Estonian Soviet Period

Summary

The aim of this research paper was to give a brief overview of the youth society Käbike (meaning *pine cone*) from the Soviet period in Estonia and write about its beginning, activity, interests and end. Another purpose was to research the context in which the society formed and to compare it to other similar phenomenon like the Easternization of the West, New Age and the hippies. This qualitative research used the method of oral history. Thus, six semi-structured interviews done with the former members of Käbike were essential in mapping out the society's story. Their documents from the times *e.g.* the almanac, notes, letters and photos were also of great help. This research focused on questions, such as

How did Käbike start? What was its impulse?

How was its activity organized?

What were the members interested in? What topics did they research in Käbike?

In what way did Käbike oppose the ruling system of the time?

How did Käbike end?

How to understand Käbike in light of other similar phenomenon?

The Soviet ideology had an impact on the inception of Käbike in a significant way. The young people who formed the society, as well as others who joined them later, felt the need for a broader comprehension of the world than the official propaganda of the times allowed. The indoctrinated Soviet education system did not offer enough in their experience. The initial drive that gave birth to Käbike was thus a desire for self-development. The society was a way of educating themselves collectively. They strove for attaining greater knowledge and fixing the gap left by the schools. An important role model was the literature and discussion club Tõru (meaning *acorn*). Initially, Käbike was not oriented towards any specific subject matter in general. The society was formed during a random get-together of friends on February 7th 1977.

The society's activity mainly included informal gatherings, where one of the members would give a prepared speech on a topic of their own interest. Guest lecturers were also invited on occasion and members of Kābike would also visit noteworthy people in their homes. Birthdays were also celebrated together and the youth came together just for dancing or listening to records as well. Besides this, the society's activity involved a fair bit of translating and reproducing literature on Eastern religions. Some of them documented Kābike in its almanac. The society lacked a clear hierarchy and members did not have specific responsibilities. A few guidelines were written down in the establishment of Kābike but besides that, the rule of thumb was that each member contributes to the society with their own interests, which were meant to be shared with everyone. The society's range of topics developed on the basis of this.

As new members joined Kābike, its orientation took on a solid form. The main area of interest quickly became Eastern religions. Most of the topics discussed in Kābike were connected to this *e.g.* Buddhism, meditation, yoga, I Ching and the Tibetan Book of the Dead. Besides this, the youth were interested in themes like psychology, Carl Gustav Jung, UFOs, the paranormal and so on.

Whether Kābike was opposed to the ruling system, is a question that is understood in two ways. In a way the society was indeed, if its topics of interest are to be considered. Everything connected to Eastern religions did not comply with Soviet ideology and was thus forbidden. So, the society's activity of researching this topics opposed the system. On the other hand, neither Kābike or its members had a clear anti-Soviet mentality, which should have manifested in their interests and actions. This did not exist in any significant way. They were not connected to any political groupings. Likewise, the interviewed members were not sure about the answer to this question.

Even though the youth in Kābike researched prohibited topics, this did not attract any serious attention from the Soviet security forces. However, in a way the threat of KGB and the possibility of facing punishment could have played a role in the end of Kābike. Just the fear of it could have put off some of the members and caused the society's dissolution. Secondly, time is also to be considered. As the members applied to university, found a job or started a family, they did not have time for Kābike any more. They moved on with their lives. It is likely that the society's

activity diminished gradually over time with the number of events decreasing steadily and members drifting off. Kābike came to an end in 1980.

It is quite clear that the larger phenomenon of Easternization of the West was reflected in the society's interest in Eastern topics. It was widespread in Soviet Estonia. There was a spread of literature on the topic, as well as many groupings bringing together followers. A good example of this was the department of Orientalism in the University of Tartu at the time. Its open lectures on Eastern religions were very popular. The widespread topics connected to Eastern religions certainly left their mark on Kābike. So did the ideas of New Age, specifically its literature and esoteric topics. The society's youth shared common traits with hippies of the time as well. Mostly by the same themes of interest and the fact of opposing the system because of such curiosity. Besides that similarity, members of Kābike could not be considered hippies in a substantial way.

Lisad

Loend

Lisa 1.....	58
Lisa 2.....	59
Lisa 3.....	60
Lisa 4.....	66
Lisa 5.....	67
Lisa 6.....	68
Lisa 7.....	69
Lisa 8.....	70
Lisa 9.....	71
Lisa 10.....	72
Lisa 11.....	73
Lisa 12.....	74
Lisa 13.....	75
Lisa 14.....	76
Lisa 15.....	77
Lisa 16.....	78
Lisa 17.....	79
Lisa 18.....	80
Lisa 19.....	81

Lisa 1. Informeeritud nõusoleku vorm

Informeeritud nõusoleku vorm

Uurimuse autor: Jan Margen Vau

Uurimuse pealkiri: Nõukogudeaegne noorterühmitus Käbike

Juhendaja: *dr. theol.* Lea Altnurme

Tartu 2021

Uurimuse kirjeldus:

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on kirjeldada ENSV-aegse noorterühmituse Käbike lugu – anda ülevaade selle tekkeloost, tegevusest ja huvide valdkonnast. Töö peamiseks allikateks on rühmituse liikmetega läbiviidud intervjuud ning nendelt saadud dokumendid (märkmed, kirjad, fotod jms).

Uurimistöö on osa autori õpingutest Tartu Ülikooli usuteaduskonnas religiooniuuringute ja teoloogia erialal.

Olen käesolevaga nõus, et minu isiklike andmeid kasutatakse ülalmainitud töös seoses religiooniuuringute ja teoloogia õpingutega. Annan oma nõusoleku nende andmete töötlemiseks ja talletamiseks ülalmainitud töö eesmärgi raames. Nõustun nende andmete edastamisega Tartu Ülikoolile teadusliku töö jaoks.

Soovin esineda uurimuses (*jooni alla sobiv variant*)

täisnimega;
ainult eesnimega;
anonüümselt.

Küsimuste korral tean pöörduda töö autori poole. Kontakt: jan.m.vau@gmail.com.

Nimi:

Allkiri:

Kuupäev:

Lisa 2. Esialgne intervjuukava

Intervjuukava

Käbikese algus. Kuidas tekkis Käbike? Kes lõi Käbikese? Millal see juhtus? Millest selline nimi? Millest oli Käbikese loomine ajendatud? Mis motiveeris noori? Kes või mis olid Käbikese eeskujud? Mis oli Käbikese inspiratsiooniks? Millised olid Käbikese algsed eesmärgid? Kas Käbike kandis mingit selget meelsust?

Nõukogude võim. Kuidas oli üles kasvada Nõukogude ajal? Kuidas erines toonane haridus tänasest? Mil viisil oli koolis tunda propaganda mõju? Millised teemad olid n-ö keelatud? Kuidas suhtusid noored Nõukogude võimu? Mil viisil seda väljendati? Millised olid kokkupuuted julgeolekuorganitega? Kas Käbike oli kehtiva korra vastane?

Käbikese toimimine. Millest Käbikese tegevus juhindus? Kuidas langetati otsuseid? Kuidas liikmed rühmituses kaasa löid? Mil viisil Käbikese tegevust dokumenteeriti? Kuidas sattusid uued liikmed rühmitusse? Kui suur oli liikmeskond? Milliseid nimesid mäletad?

Üritused. Milliseid üritusi korraldati? Kuidas kirjeldaksid üht tavalist kohtumist? Kui tihti kohtuti? Kus kohtuti? Mil viisil muutusid üritused tegevusaastate jooksul? Kas meenub mõni meeldejäävam seik?

Huvid. Millised olid Käbikese noorte huvid? Kas tegeleti ka mingite praktikatega? Kuidas kujunes Käbikese valim uuritavatest teemadest? Kuidas muutusid huvid Käbikese tegevusaastate jooksul? Kust kuuldi nendest teemadest? Kuidas levis teemakohane kirjandus? Kas on säilinud materjali?

Väljaspool Käbikest. Kas leidis ka teisi sarnaste huvidega rühmitusi või ringkondi? Milliseid? Milliste tuntud isikutega Käbike seotud oli? Mil viisil tundsid Käbikese noored end osana laiemast teisitimõtlemissuutusest? Kas oli seoseid poliitiliste/ida huviliste/vaimsete/hipi ringkondadega?

Lõpp. Kuidas Käbikese tegevus lõppes? Kas Käbikesel oli selge lõpp või hääbus rühmituse tegevus sujuvalt? Miks Käbike tegevus lõppes? Kas selles mängis osa ka KGB surve?

„KÄBIKESE“ AJALUGU

I variant

Mis või kes on „Käbike“? On's see mõni kevadekuulutaja, mõni verd imev lutikas, mõni uus peedimark? Seda oleks väga tähtis teada, sest teist sellist siinpool head ja kurja praegusajal kuskil näha pole. Tõsi küll, üht-teist on kirjutatud ja lugeda saab näiteks ENE VII köite 191. lk. vasakus ülanurgas: „Siuru“ – 1917–20 tegutsenud kirjanduslik ühing, millesse kuulusid A. Adson, A. Gailit, J. Semper, F. Tuglas, M. Under, H. Visnapuu, hiljem ka A. Alle ja J. Barbarus. Rühm aitas elavdada kirjandustegevust ja suurendada lugejate kirjandushuvi. „S“ andis välja kolm samanimelist albumit (1917, 1918, 1919), kirjastas oma liikmete (kuid ka J. Oksa) rmt-id, edendas koostöös kunstnikega (N. Triik, A. Vabbe) rmt-kujundust... Selgub, et vat kust tuleb otsida „Käbikese“ juuri, seda vaimset spermatoosoidi, mis ta sünnitas. Need olid ju kõik puha kuulnud mehed, 7 tk. + üks naispoeet ?? Viimase lembelüürika kõlbab veel tänagi rohuks saamatuse vastu. Nii et kas „Käbike“ tahab siis niisama kuulsaks saada, kui see Lumivalgeke oma 7 põialpoisiga 58 a. tagasi? Armas enesearendaja, vaimsuse poole pürgija, pederast, nuhk või kes sa seal parajasti loed käesolevat revolutsioneerivat dokumenti – JAH, JAH ja veel kord JAH, aga nagu ütleb üks poeet: tahtmine on taevariik ja saamine riigipiir, selle maise paradiisi pikk viltune päikesekiir. Seltsimehed: See poeet oli sügavalt õnnetu inimene, ärgem irvitagem, vaid armastagem teda loobumuses, ei kahju ega kaasa tundes. Siis on kõik all right.

Lp. õnneseen, kes Sa oled osutunud vääriliseks saama osa selle essee suurepärasest, väljendamatust vaimsusest. Võta siis teatavaks, et on õnnestunud välja selgitada „Käbikese“ moodustamise aeg – see leidis aset XX saj. 70-datel aastatel, täpsemalt arvatavasti IX 5-aastaku otsustaval, määraval või siis neile järgnenud aastatel ja see juhtus nii: makulatuuri täistopitud [väikekodanlikku] korterisse kogunes neli seltsimeest, kes teatud hetkel, mil saatus märku andis, hüüatasid: „Saagu „Käbike“.“ Nüüd on sellest saanud legend, täis müstikat ja seletamatust, nagu muuseas kõik suured ja tähtsad asjad (näiteks maailma loomine). „Siuru“ pidas vastu 3 a., „Käbike“ on avastamas teed igavikku, kuigi maistes mõistetes väljendatuna ollakse alles ehk tissiimemise eas. Aga no on ikka palju juhtunud selle pisikese aja sees. Kui kõike mäletaks, kirjutaks mitu köidet. Kuid jäägu see parem ajaloolaste teha, sest varem või hiljem nad seda teevad – uurivad, mis põhjusel oli võimalik, et sündis ja arenes selline ootamatu nähtus Läänemaailmas,

Lisa 3. Peatükk almanahhist „Käbikese ajalugu“ aastast 1978 (jätkub)

täpsemalt Euroopas ja veel täpsemalt – Eestis. Uurivad ja imestavad ega suuda ära imestada, s.t. – nende imestusel pole piiri. Seega on nende imestus piiritu. Seltsimehed: Ärgem irvitagem nende ajaloolaste üle, sest tõesti-tõesti – kiretuses peitub õnn, ehk teiste sõnadega: õnn peitub üliras kirglikkuses.

Ja nüüd tuleb eelnevast end küsimus: mis on saanud nendest neljast, neljast evangelistist, keda tookord juhtis säde ülevalt? Kõik nad elavad ja on terved, mitte ühtki pole teisasuses, mis tähendab, et nende konte katab liha, et nad pole unustanud ei magamist, õgimist ega joomist. Järelikult eritab nende organism ka talle mittevajalikke aineid. Nii on lood sellesusega, selle osakesega, mida me tunneme teisasusest. Ja sädemest on süttinud lõke, lõkkest on süttimas tulekahju. Kordan: LÖKKEST ON SÜTTIMAS TULEKAHJU. Meid on 10. Meil on nimed, kuid meil on ka olemus. Seal, kus olemus on hakanud tunnetama iseennast, ununevad nimed – siis on nimedelt võetud nende petlik tähtsus. Me oleme noored – see on meie noorusaeg, ka täna, praegu, nüüd kohe, 17. augustil 1978. Enamus on Vähid, kuid on ka paar Lõvi. 22 eluaastat näib olevat meie hulgas levinuim. Me oleme eestlased, kuigi mõni meist, võibolla ka kõik peavad end ei tea kelleks.

Käesoleva ajaloo kirjutamine on hilineanud 2 aastat ja seepärast on võimatu tagantjärele meelde tuletada iga üksikut hetke, isegi nn. sündmust mitte. Milline on olnud „Käbikese“ ja millist positsiooni hõivab ta praegu? Me elame maailmas, seetõttu ei saa me mitte alati kohe rääkida elamisest kui mitteelamisest, vaid peame alluma nii mõnelegi, sealhulgas volulusele, millest osa haiseb juba kauge maa tagant, osa on salakavalalt imalad ja ahvatlevad – milline loll siis neist ära ütleks?!? Sest hea on olla avastatud hüves ja kuulutada: kas mul pole õigus? Kui hästi läheb, saab see õigus varsti otsa ja leitakse kuskilt uus.

Seltsimehed! Meie aladel on juba ammu, eriti aga viimasel ajal hakanud levima sellised nähtused nagu spiritism, käe pealt posimine, astroloogia, onanism, budism, vaimne pedereerimine, teatrihullustus, freudism, junginlus – terve rida isme, mis vallutavad kaasaegse inimese ja pakuvad talle sublimeerumisvõimalust. On loomulik, et „Käbikese“ pidi alustama samadelt positsioonidelt. Mitmeid kordi on püütud õpetada laiemat publikut: 3. sept. 1977 TPI „Eva“-klubis – J. Grotowski + parapsühholoogia. Osales 40 inimest. Esimest korda leidis aset üritus, kus noored ei tundnud end nii ropult võõrandatuna. 23. okt 1977 leidis samas aset UFO-õhtu ca 30-le inimesele. 1978. a. kevadel otsis TPI-s endale kodu „Kodutu valge mäng“, meditatiivne eksperimentaaletendus, mida

Lisa 3. Peatükk almanahhist „Käbikese ajalugu“ aastast 1978 (jätkub)

jõuti etendada kaks korda, siis tuli suvi vastu. Omas ringis on iseennast ja üksteist märksa rohkem nauditud. Ettekäändena on kasutatud järgmisi teemasid: 1) Maurice Maeterlink. Esineja oli jõudnud läbi uurida tema oigamapaneva raamatu „Tarkus ja saatus“ ning tutvunud ka Maurice teatrikontseptsiooniga. Tark raamat, suur inimene. 2) Ülevaade Patandjali-yoga alati samalt seltsimehelt, mis oli niivõrd kõrgetasemeline, et nii mõnigi sellest mitte mõhkugi aru ei saanud. 3) Arusaamatuse supernäideteks olid kaks öhtut ühe teise seltsimehe initsiatiivil. Ta vaeseke oli otsustanud küsitleda viimasel ajal linna peal pisut levinud „Tiibeti Surnuteraamtut“ ja meil ning mujalgi otse kui varjusurmas olevat Carl Gustav Jung, keda keegi julges nimetada meie ajastu Buddhaks. C. G. Jungi sünnipäev on 26. juuli. 4) Muusikalis-sõnaline kompositsioon UFO-teemadel, kus kasutati pisut enne seda Tartus toimunud UFO-sõprade kokkutuleku materjale. Pärast seda on üks „Käbikese“ liige tervelt kaks korda UFO-t. 5) Õppetund inimehitusest ja tema ehituskividest, eriti näärmetest, mille kaudu nähtamatu näib suunavat nähtavat, olematu olevat. 6) Omapärane oli 1978. a. veebruaris korraldatud ankeet, mille sisuks oli panna igäühe kohta salaja paberile (n.ö. nuga selga), mis sa tast kuradist arvad ja noh, vaadata võibolla siis ka seda, mis jama need teised sinu kohta ajavad. Osales 9 inimest, küsiti 16 küsimust. Ankeet oli „Käbikese“ monoliitsusele rängaks prooviks ja selle tagajärjel ilmnesis teravamalt seni märkamatud erinevused seniste fraktsioonide vahel, tekkis mõningaid hõõrumisi, mõningaid konflikte ja viltuvaatamisi. Kõigil oli võimalus mõõta tekkinud küllaltki erandlikus olukorras oma inimlikku väärtust või väärtusetust, vallandada anonüümses vormis oma aja jooksul välja kujunenud ebasümpaatiad ja sümpaatiad. 7) Lugematut sünnipäevad, kus on söödud, joodud ja tantsitud.

1978. a. suvel on osal „Käbikesest“ olnud kokkupuuteid mitme senikuulmatute inimestega, nagu näiteks kellegi astraalprojekteerijaga, kes viimasel ajal kasutab parooli „Saaremaa Jeti“; Eesti spiritismi osa Ptolemaios kui ma ei eksi XIII-ga; Praegu Tartus pesitseva Eesti ühe tuntuma parapsühholoogiga, kes on esinenud Tallinnas ka omaloominguga; orientalistikasuuruste ... kes pole kaksikud, vähemalt näo järgi mitte. „Käbike“ on kokku puutunud ka mõlema Eesti yogiga, kellest ühte huvitavad eriti sellised küsimused: 1) Mis on teie arvates elu mõte? 2) Millal te esmalt puutusite kokku yogaga? ja 3) Mida te ootate enda jaoks yogalt? ja kes võib silma pilgutamata ära öelda, kumb olid sa eelmises elus ja kummaks tuled järgmises – kas meheks või naiseks.

Oleks pime kõige selle põhjal mitte märgata, et „Käbikese“ tegevusväli on küllaltki lai ja kõik möödunu on jätnud jälje.

Lisa 3. Peatükk almanahhist „Käbikese ajalugu“ aastast 1978 (jätkub)

Milline on „Käbikese“ tänane päev? Kuhu viib homne? Vaadeldes Eesti vaimse elu tänapäeva, ei jää märkamatuks, et mitmel pool valitseb praegu budistlik nirvaana-hullustus, tegeldakse transtsendentaalse meditatsiooni ja Mahamudraga, mõeldakse Samadhi'st ja isegi ollakse-mitteollakse selles seisundis-mitteseisundis. On tegelasi, kes on endalt maha raputanud rämpsü ja asunud lavastajarolli totaalses teatris, kus mänguväli on piiritu ja näitlemiseelduseks on energia ja enesetunne. On proovitud alustada mõningaid vaimseid eksperimente, mis võiksid lõppeda kas vaimuhaigla või maailma vallutamisega. Üks „Käbikese“ liikmetest on leidnud eestikeelseid vasteid mõnedele budistlikele terminitele, näiteks: yoga (jooga)=joga, Buddha Siddharta=Buddha Sitaratas, Yama=jama. Siit tuleneb kujukalt, et „Käbikese“ püüab teooriat, ka kõige absurdsemat, siduda eluga. Tänu sellele pole ta uppunud skolastika mülkasse (kuhu muuseas kipub vajuma enamus meie vaimuinimestest), vaid on säilitanud teatud vahetu elunägemisvõime. „Käbikese“ praegusest elutunnetusest on kostunud järgmisi ütlemisi: Ma tunnen hetkede paratamatut järjepidevust; Kaks sammast, must ja valge, tühjal punasel väljal, ja hääbuv kollane tuul; Kui valitsus su kätte saab, siis peksab ta su surnuks, kui budistid su kätte saavad, siis näljutavad su surnuks jms. Selles peegeldub arenemisvõimelisus ja elujõulisus, vaimuvabadus.

Kuna käesoleva artikli eesmärgiks oli käsitleda vaid „Käbikese“ ajalugu, siis ei tule siin praegu vaatlemisele sellised probleemid nagu: Jõudude paigutus praeguses Eesti vaimses atmosfääris ja „Käbikese“ koht selles; „Käbikese“ arengusuunad tulevikus; Eesti vaimuinimeste praegune sisetegelikkus; Mõningaid aspekte isiksuse arengus üldse; intellektualism Eestis; Uued arhetüübid praegusajajas; Eesti praegusteatri analüüs ja tema mõjusuunad, materiaalse kindlustatuse ja vaimsete huvide vastuolulisus ja sellest ülesaamine jne. jne. Sellest kõigest tuleb loodetavasti juttu „Käbikese“ albumites.

17. aug. Tallinnas 1978

Lisa 3. Peatükk almanahhist „Käbikese ajalugu“ aastast 1978 (jätkub)

üks korralik pere ei taha
et minnakse salaja
siis lõunat ei saada teha
liha kooke kala ja...

...ja jõutakse „Käbikeseni“. Nüüd neetud kaua hiljem ja ometi liialt vara on kuidagi valus ja naljakas sellest kirjutada. Mis oli, mis on ja mis tuleb, on kohutavalt erinev ka, kui kummaline, sellest, mida me neljakesi Harju tänaval 1977. a. südatalvel mõtlesime. Nii ilus oleks olnud ja kasulik ka, kui meid oleks olnud tol hetkel 3 või 5, aga meid oli 4 ja 4 on natuke parem kui viis ja natuke halvem kui 3! Mis ta minu jaoks toonud on, see viktoriinivõistkonna nime kandev „Käbike(ne)“? Midagi hetkeliselt ilusat, natuke tarkust, mis kuhugi välja ei vii, natuke kondinärimist eksootiliste asjade juures. Siiski ka toredaid inimesi, kes oma tiitli kätte saavad. Mina kui nii mõnegi vaimukaaslase poolt joodikuks tituleeritu olen oma tiitliga rahul. See ei käsi mul millelegi pretendeerida ja nagu mu elumina mulle ütleb, on see mõnetigi kasulik pretensioonikas "Käbikeses" näonäitamiseks. Võibolla tundub mõttemõlgutuse algus natuke sapisena, iroonilisena või ühe noore järjekordse enesehaletsusena. Natuke nigel küll, aga saab ju alati ennast lohutada ja millegi taha peitu pugeda. Momendil kasvõi „Käbikese“ taha. Siiski, isiklikult olen kas „Käbikese“ mõjul või muude fatalistlike juhtumuste tõttu hakanud pooleldi sealpoolsuses elama ja mõnikord ei saa aru, milleks sealpoolsust nii pikkade ja tarkade arutluste või teooriatega tutvustada, kui ta piltlikult öeldes pidevalt su vasakus põuetaskus on. Siiski, inimene armastab tualette, ka kõige selemas asjad peavad olema ligimeelitavas pakendis, muidu poleks ju mõtet. Nii ka siis vaimsete asjadega. Ja kui „Käbike“ jõudis ühe aastaga selle kireva tualeti korralikult läbi kulutada, siis oli ilmne, et ka kõige väarikamad kujud ei suudaks enam veetlevust pakkuda ja hakatakse taas igatsema lihtsust ning mõnikord võetakse teda lihtsalt, s.t. lihtsustatakse. Küll aga ei meeldi see liigikaaslastele ja nii tekivad fraktsioonid, koalitsioonid või muud –ioonid, kes teised hinged hingetuks tunnistavad ja oma hingele üle haa kestvat elu ennustavad. Mõnikord tundub, et „Käbike“ elaks nagu vana-rooma deviisi järgi „leiba ja tsirkust“. Ja hoidku Jumal barbarite eest, aga kui ikkagi tuleb ühel hetkel välja, et barbar pole mitte kuskilt obligatoorseist oblastitest küllasõitnud turist, vaid lihas ja veres „aadlimees“ su kõrval, siis tahaks küll kaks kätt rinnal risti panna ja Jumalalt sellele valgustatule veel natukenegi juurde anda. Aga

Lisa 3. Peatükk almanahhist „Käbikese ajalugu“ aastast 1978 (jätkub)

siinpoolsuses ei elata üksi, vaid teistega koos ja nii ei maksta sulle su enese tegude eest vaid ka teiste tegude eest. Küll siis igatseks ilusa järele, aga ei, tuleb keegi pühendatu ja räägib sulle ilusasti, kui ilus kõik on, kui ilusasti elada. Lihtsalt hale hakkab, tähtis oleks, et enesest eelkõige. Tegelikult pean nagu viisakas buduaaris kombeks õigel ajal lõpetama ja vabandama, et ega mina suurt midagi oska öelda, ma lihtsalt niisama ajaviiteks. Eks nii siis ka mina.

P.S. Siiski soovin, et see grupp igavlevaid ja muusade orjuses vaevlevaid noori nimega „Käbike“ edasi elaks, siis ehk saavad paljudest vaimsetest pähklitest rosinad ja eks tegutsenud ka kilplased ikka koos. Kõike head!

Mõned laulud laulge vennad, teid on vähe
laulge päriselt ükskõik kui valesti
kus ma kaasa laulan, kas nad jäid mul pähe
kui neid kirjutasin tookord alasti

Tallinnas

23. augustil 1978

Lisa 4. Kābikese asutamisleping aastast 1977

L E P I N G.

Meie, täie mõistuse juures olevad indiviidid, asutame siinsamas nelinurkses ruumis ühingu. Nn. klubi, mis peab meid ühendama, arendama, edasi viima, mille nimaks paneme " KĀBIKENE ". See on väga tähtis.

Mitmed punktid, mis peavad reguleerima meie stiihiat:

- a) Vetoseadus. See tähendab seda, et kõik ülejäänud liikmete vastuvõtmine oleneb kõigi soovist. Esialgne tuumik koosneb neljast indiviidist: Eve K., Tiiu J., Ivo P., Riho T.,
- b) Kokkusaamise koht on juhuslik, ei mingit paigalpusimist. Suverentsiks saab [redacted] talu.
- c) Iga liige võtab omale kohustused.
- d) Igas neljandikaastas peab ilmuma album. Seda levitatakse nooruse hulgas.
- e) Igasugused üritused. Mitmes suunas, mitmekülgsed.
- g) Samuti nagu kehtib vetoseadus liikmete kohta, kehtib see, ka ürituse organiseerimine.
- h) Kokku saab " KĀBIKENE " mitte tihedamini, kui kord nädalas.

" KĀBIKENE " ei ole mitte naljategamine, see on igäühe isiklik südameasi, sellest ei maksa palju lobiseda, meie Üritus peab saama saavutuseks progressis.

14. II 77

TERE ESPASPEVA HOMMIKUST!

See on vist lõepoolt kirjutane, mis minu jaoks juba
 & sedagi Ija & isandate pealekäimise. Osa algusest pole
 mul praegu võimalik rüüa võimalis rõõmuga, sest
 sügis, sügis, sügis...

Nüüd laupäeval sulid Ija meile. Iand Papp (K.T-L &
 J.P-L) näitabasti muud jomunud elu (ja Ija ei lisa)
 oli veel rõõmasti põhimelisi jelmelt sõlles (hõlpsalt ümber
 täis). IV nappi lambakallere Ima rõõm - vaele väike jii.
 Iandapa (I.P.) oli võimatu näänida. Kella 1/2 22 paiku, kui
 jõudis Ija nohale, oli isand märgatavalt raiemaa
 muudkui (tänu pannosidile & kõhule) & Ija basi
 muidegi oma võimul maama kasaata. Lääs latti
 rõõmuaas sonasjans "Käbinex" number. Ithel pool
 meie Ijaga & I.P. vastu. Iand Papp talab Ima 20
 in. nohale ajada & sellest alustada, Ija ga üldes
 ei tea, kas ta "Käbinex" ~~on~~ huvitatud on. Ija pooldab
 Ijalga 7-t mõnet & õppida mõneti huvitid võimalikult
 Iuduma. (Iida me lõpolest ei tunne). Tahendab alustada
 sellest, et Ija isin meie hupast valmistab Iasapise ette
 Iema(d) millest ta näänima hakkab (muna ilmselt raa-
 matu graafuast "-cas nõe). Sellest võib näänida juba
 tuleval laupäeval, st 19. veebr-l, mil on meie esimene
 nindel noomikulek (kui võimalis nüs Pille pool). Esimese
 õhtu lubas Ijalga nüll isand Papp nindelt oma
 nanda võtta & näänida Ipodest. Enn nõe, kas
~~Ilma~~ Ijalga veel milleni näänida, see oleks Iost
 (mis Ijalga on & kuidas ta näänib). Rahvas tahab
 et sa laupäeval Tallinnane Iimuvad (nawoi
 partiscunina), need on käbi-ajad Iulid nindlaas
 näänida.

Iluide selge esmuju, nindas "Käbinex" näänima
 ei peaks, oli ette Ientoonim. Iimelt Iuli pü-

Lisa 6. Kábikese esimese hooaja kavand aastast 1977

ESIMISE AASTA SISU.

EVE	Raamatugraafika. H. Haameri külastamine.
TIIU	Fr. Tuglase majamuuseum.
IVO	UFO I Parapsühholoogia. UFO II "Jehtro Tull" UFO III
RIHO	Antiikteater. UFO II UFO III XX
IVO	M. Maeterlinck. Jooga I Muutuste raamat. Jooga II
IRJA	Loomadest. Endokrinoloogia.
PILLE	
TIINA	
MÄRT	Taimetoitlus.
PEETER	Surnute raamat. Parapsühholoogia. UFO II C: G. Jung.
RAMMOND	Kabalistika.
EDITH	
URMAS	UFO III
P. S.	
LEMBIT	Muistsed tsivilisatsioonid.
MINHAIL RAM TAMM-	filosoof. Idamaade kirjandus ja haikud.

Kavas on: 1) Loeng teemal "ENESE-
TEOSTUS MÕNINGATES IDA-
MAA PRAKTILISTES JA FI-
LOSOFILISTES SÜSTEEMI-
DES (käsitlemist leiavad
yoga, taoism + psühhoana-
luus), PSÜÜHILISTE NÄH-
TUSTE STRUKTUURIST JA
KOMPOSITSIIONIST.

Lektor: IVO

2) Paar sõna Erich From-
misti ANTI'lt.

3) Diskussioon teemal:
"MILLINE ON ÕIGE ELU
EESMÄRK JA KUIDAS TULEB
ENNAST TEOSTADA."

4) SUITSETAMINE (köögis)

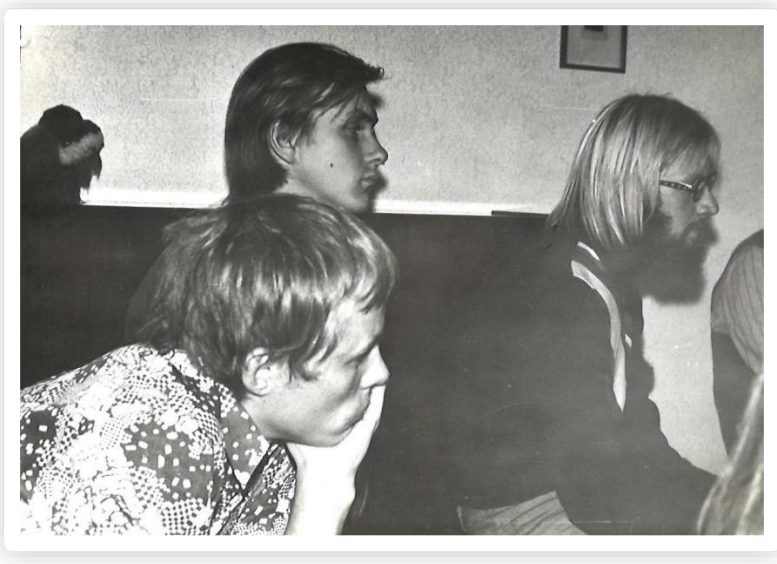
5) magusa kõrsiku närimine

6) Fotografeerimine julge-
oleku tarvis (Palun mitte
püüda oma nägu varjata!)

7) Veega lahj. mahla joom.

Kavas pole: 1) TEE JOOMIST, ÕUNTE
ÕGIMIST

Lisa 8. Foto Kábikese liikmetest kuulamas ettekannet teemal psühhoanalüüs
1. oktoobril 1978. aastal, Peetri erakogu

Lisa 9. Foto Kábikese etendusest „Kodutu valge mäng“, Peetri erakogu

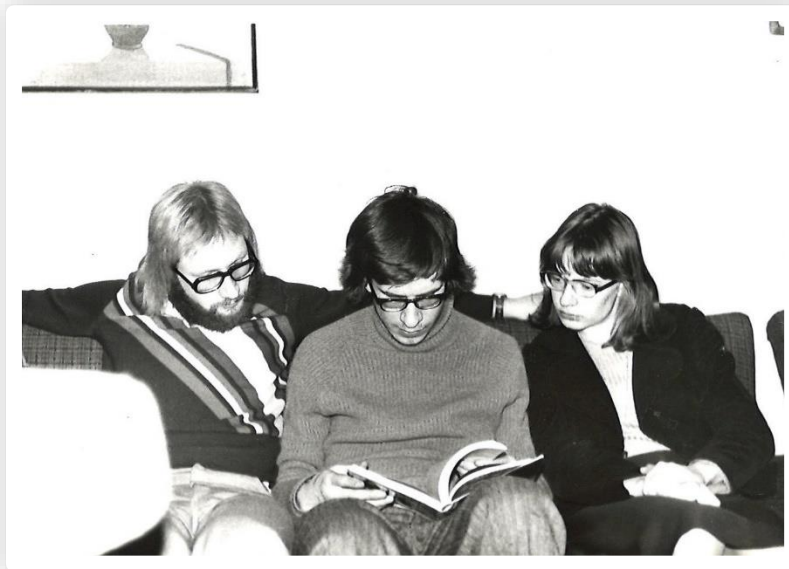
Lisa 10. Foto sünnipäevapeost deskriptsiooniga *Sünnipäevalaps taoisti süleluses*, Peetri erakogu

Lisa 11. Tabel Kábikese liikmete huvidest

Ida	laiem huvi	filosoofia
		kirjandus
		keeled
		India
		Hiina
		Jaapan
		budism
		taoism
		krišnaism
		valgustumine
		haikud
	praktikad	jooga
		karate
		meditatsioon
		taimetoitlus
		paastumine
		asendkäitumine
		ikebana
	isikud	Ram Tamm
		Ramakrisna
		Swami Vivekananda
		Sri Ramana Maharshi
		Jiddu Krišnamurti
	tekstid	Muutuste raamat
		Tiibeti surnute raamat
		patanjali joogasuutrad
kultuur	kirjandus	luule
	kunst	raamatugraafika
	muusika	Jethro Tull
	teater	Maurice Maeterlinck
		Jerzy Grotowski
	religioon	teoloogia
		Uku Masing
muud huvid	psühholoogia	psühhoanalüüs
		Carl Gustav Jung
		parapsühholoogia
	muu	paranormaalsed nähtused
		astraalränd
		UFOd
		muistsed tsivilisatsioonid
		kabalistika
		käbinääre
		endokrinoloogia
		abielu loomariigis

Lisa 12. Foto Kábikese liikmetest deskriptsiooniga *Esoteerilist raamatut lehitsemas*,
Peetri erakogu

Lisa 13. Tiina säilinud *samizdat*'i teoste teemad

karate
taiji (<i>tai chi</i>)
kumnje (<i>ku mnje</i>)
budism
zen
Alan Watts
Carl Gustav Jung
Tiibet
Muutuste raamat (<i>I Ching</i>)
joogasuutrad (<i>yoga sutrad</i>)
punktmassaž (<i>akupressuur</i>)
refleksoloogia
makrobioloogia

Lisa 14. Kābikese 1978/79 hooaja programmi eskiis

"Kābikese" hooaja 1978/79 programmi eskiis.

1. Leksioon teemal "Asendkäitumised" (ettekandja: Ivo)
2. C.G. Jungi sümposium (korraldaja: Peeter)
3. Võimaldada sellel hooajal osa võtta kohtumisõhtutest "Kābikese-
ga" järgmistel Eesti tuntud kultuuri- ning ühiskonnategelastel:
Kirjanik ARVO VALTON
Kirjanik MATI UNT
Väliskommentaator VAMBOLA PODER
Lavastaja KALJU KOMISSAROV
Poeet JÜRI ÜDI
KUNSTNIK Tõnis Vint
Luuletaja VIIVI LUIK
Olümpiavõitja JAAN TALTS
Rahutuuri võitja AAVO PIKKUUS
Helilooja MEEELIS SEFFERS
Juhuslik inimene tänavalt

A propos. Seda nimekirja võivad "Kābikese" liikmed soovi korral täiendada. Mis siis, kui nimekiri ühe hooaja kohta liiga pikeks venib - võib ju osa indiviide aasta võrra edasi lükata.

4. Seada korda "Kābikese" fotoalbum

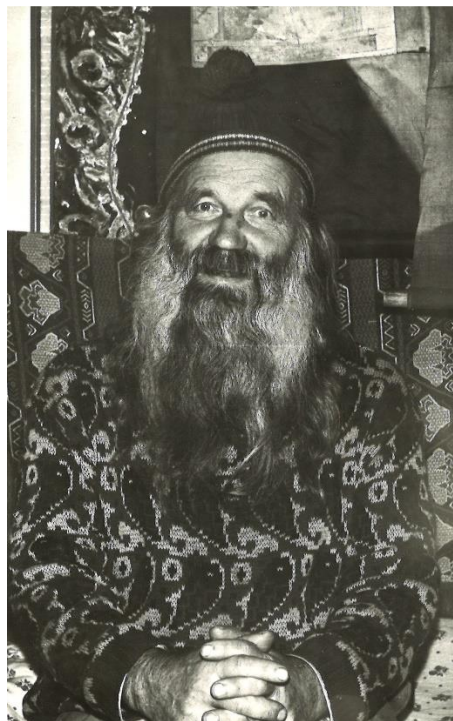
5. Avaldada "Kābikese" album nr. 2, mis sisaldaks:

- a) Ivo P. luuletusi
- b) Riho jutukesi
- c) Kvintessentsi Ivo V. ettekandest "Asendkäitumised"
- d) Sinari vaateid elule, sealhulgas nn. valgustatusele.

Lisa 15. Foto Priit Kelderist loengut pidamas deskriptsiooniga *Priit Kelder oma kõmulise loengukarjääri alguses, selgitamas algajatele müstikasõpradele jooga-aluseid*, Peetri erakogu

Lisa 16. Foto Ram Tammist deskriptsiooniga *Mihail Tamm, null-mull-pull-teooria rajaja oma residentsis 12. nov 1978, Peetri erakogu*

Lisa 17. Foto Ram Tammist tema kodus deskriptsiooniga *See metallikolakas MEISTRI käes on Buddha Gautama isiklikult, Peetri erakogu*

Lisa 18. Käbikese esimese aastapäeva kõne aastast 1978

Lõpetussõnad.

Täna möödub aasta eesti salayhingu "Käbi" sünnist. Päev, milleks nika aja jooksul nii tänuväärse hoole ja armastusega on teinud ettevalmistusi meie organisatsioon ja liikmed on kätte jõudnud. Erakordselt pidulikkuses, soojuses ja ulatuslikuses, mis on iseloomulikud juubeli ettevalmistamisele ja pidupäevale endale, leiab väljenduse meie sügav tänu, armastus ja lugupidamine oma väikese yhingu vastu. Ühtesega on see taaskordseks ilmekaks kinnituseks meie piiritule ja ennastohverdavale armastusele "Käbi" vastu.

Juba Nõukogude võimu koidikul õpetas V.I. Lenin "Proletaarne kultuur peab olema nende teadmisharude seaduspärase arengu tulemuseks, mis inimkond on välja töötanud." Järellejärgest võime täie õigusega öelda, et "Käbi" loomine saadab meid täna ja tulevastel päevadel, mitte lihtsa aardena, vaid elava väärtusena, toimekalt osaledes sotsialistliku kultuuri jätkuvas rikastamises ja yha uute põlvkondade vaimse ja kõlbelise palve kujundamises. Siinkohal pean sobilikuks meenutada meie põhikirja.

PÕHIKIRI.

Ja nüüd ma palun luba teid kõiki tänada selle rohke ja tänuväärse töö eest, mis te olte teinud iseenda ja teiste arendamiseks, selle eest, et "Käbi" on jõudnud kõrgele tasemele meie sotsialistlikus kultuuris. Suur tänu Teile ja palun vastu võtta meilt väiksed tänuhilited. Nende sõnadega lubage kuulutada mul avatuks tänane õhtu, mis on pühendatud "Käbikese" 5 . aastapäevale.

Lisa 19. Foto Kábikese kohtumisest 10. veebruaril 1980. aastal deskriptsiooniga „*KÁBIKESE*“
aastapäev 10. II 1980. Vist küll viimane taoline pidu, Peetri erakogu

Lihtlitsents töö reprodutseerimiseks

Mina, Jan Margen Vau, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Nõukogudeaegne noorterühmitus Käbike*, mille juhendaja on *dr. theo. Lea Altnurme*, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada see digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha ülalmainitud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jan Margen Vau

30.04.2021

